

Aan: Noordbrabantse commissie voor Wapen- en vlaggenkunde
p/a de Heer J. Melssen
Purmerstraat 14
5628 HE Eindhoven

Uw brief:

Behandeld door:
T. Mol /304

Doorkiesnr.:
(0495) 431190

Cranendonck,
28 januari 1997

Betreft: Wapen en vlag gemeente Cranendonck

VERZONDEN
30 JAN. 1997

Geachte heer,

Per 1 januari 1997 is uit de voormalige gemeenten Budel en Maarheeze de nieuwe gemeente Cranendonck gevormd. Deze nieuwe gemeente beschikt nog niet over een gemeentewapen en gemeentevlag. Wel zijn er gegevens verzameld voor een mogelijke wapenkeuze. Eveneens is door de Hoge Raad van Adel een suggestie gedaan.

Naar aanleiding van het telefonisch onderhoud met u d.d. 27 januari jl. doen wij u hierbij, voor zover in ons bezit, de relevante gegevens in kopie toekomen.

Wij verzoeken uw commissie ons te adviseren met betrekking tot de keuze voor een gemeentewapen en een gemeentevlag.

Hoogachtend,
BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN CRANENDONCK,
De secretaris, De burgemeester,

E. Postma

J.A. Jorritsma

NOORDBRABANTSE COMMISSIE VOOR WAPEN- EN VLAGGENKUNDE

van de Stichting Brabants Heem

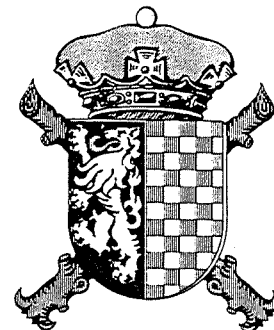
secretariaat:

Purmerstraat 14,

5628 HE Eindhoven,

040-387911.

telefoonnummer gewijzigd: 040.2382911.

Aan het college van Burgemeester en wethouders
Postbus 2090
6020 AB Budel

Uw kenmerk: T.Mol/394
Ons kenmerk: Ehv/Cra/01
Datum: 5 maart 1997
Onderwerp: wapen en vlag Cranendonck

Geacht college,

In reactie op uw schrijven van 28 januari jl. het volgende.

Wij bieden onze excuses aan voor de vertraging die in de afwikkeling van dit advies is opgetreden. Oorzaak daarvan was het grote aantal vragen dat tijdens het uitwerken van het advies alsnog moest worden beantwoord en waarvoor extra onderzoek moest worden verricht. Wij menen op de meeste vragen afdoende antwoorden te hebben gevonden.

Uit de ons toegezonden correspondentie bleek dat er al het nodige materiaal door u was verzameld, doch eveneens dat er verwarring rond bepaalde wapens leek te bestaan.

De commissie heeft daarom in bijgaand advies behalve een inleiding, korte algemene beschouwingen over wapens en vlaggen opgenomen. Daarnaast zijn de voorhanden zijnde symbolen geïnventariseerd, zowel die van de heerlijkheid Cranendonk als die van de voormalige gemeenten Budel, Gastel, Maarheeze en Soerendonk. Tot slot treft u onze voorstellen aan, met de daarbij behorende tekeningen in kleur en zwart-wit. Deze voorstellen geven wij tevens alvast hier.

Voorstel voor een wapen

Gezien de cultuur-historische waarde van de voorhanden zijnde symbolen stelt de commissie voor het wapen van de oorspronkelijke heren van Cranendonk als gemeentewapen vast te stellen. Het verlies van de adelaar van de Duitse koningen is in de ogen van de commissie niet acceptabel, tenzij het gemeentebestuur dorpswapens instelt waarbij Budel zijn adelaar met een historisch correct wapen behoudt.

De omschrijving van het wapen wordt dan: *in zilver drie horens van keel, beslagen van zilver. Het schild geplaatst op een adelaar van sabel, gebekt, getongd en geklauwd van keel.*

Voorstel voor een vlag

Alhoewel veel te zeggen is voor een zogenaamde wapenbanier of een vlag naar het wapen, adviseert de commissie toch de kraanvogel, zo nauw verbonden met de historie van de gemeenschappen, in de vlag op te nemen.

Daarbij kan de vlakverdeling van de vlag van de voormalige gemeente Maarheeze worden aangehouden door de vierdeling van de vlag hier te verklaren als staande voor de vier oorspronkelijke kernen Budel, Gastel, Maarheeze en Soerendonk, waaruit niet alleen de jongere kernen zijn ontstaan, maar ook de nieuwe gemeente *Cranendonck*.

Als kleuren worden hierop natuurlijk de Cranendonkse heerlijkheidskleuren toegepast, die tevens de wapenkleuren zullen zijn.

De omschrijving van de vlag wordt dan: *gevierendeeld over eenderde van de vlaglengte van rood en wit en over het snijpunt van de delingslijnen een vliegende kraanvogel met een hoogte van de halve vlaghoogte, van het een in het ander.*

Tot slot wijzen wij u op de mogelijkheid van de instelling van dorpswapens en -vlaggen, die onze commissie met succes in deze provincie heeft geïntroduceerd. Door de invoering van deze wapens en vlaggen wordt de lokale eigenheid onderlijnd. Door deze vlaggen samen met de nieuwe gemeentevlag te hijsen, wordt bij plaatselijke gebeurtenissen tevens de band met de nieuwe gemeente benadrukt. Hierdoor kunnen de inwoners binnen de eigen gemeenschap blijven beschikken over eigen symbolen. De wapens en vlaggen kunnen worden vastgesteld door de gemeenteraad.

Aangezien de plaatselijke symbolen niet geheel ongeschonden uit het verleden zijn overgeleverd, stelt de commissie u voor de wapens vast te stellen conform de adviezen uitgebracht in het aan u in september 1996 toegezonden rapport betreffende de wapens in de Regio Eindhoven, uiteraard met weglating van de voor zelfstandige gemeenten gebruikelijke kronen. Deze voorstellen treft u ook in bijgaand advies aan. De voormalige gemeentevlaggen dienen hierbij te worden aangepast.

Mocht het gemeentebestuur tot vaststelling van dorpswapens en -vlaggen wensen over te gaan, dan is de commissie graag bereid hiervoor een voorstel te doen.

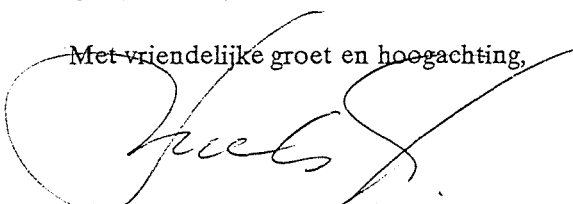
De kosten van bijgaand advies bedragen f 250,-, exclusief een exemplaar van de nieuwe gemeentevlag. Het bedrag kunt u overmaken op postbankrekening 23.22.857 t.n.v. J. Melssen te Eindhoven; de vlag kunt u t.z.t. aan bovenstaand adres toezenden.

Graag worden wij t.z.t. in het bezit gesteld van fotokopieën van alle relevante stukken rond de besluitvorming en van een kleurenfoto van het wapendiploma.

Steeds bereid een en ander nader toe te lichten.

Uw reactie afwachting.

Met vriendelijke groet en hoogachting,

J.Th.M. Melssen, secretaris

**ADVIES VOOR
EEN WAPEN EN VLAG
VOOR DE NIEUWE
GEMEENTE CRANENDONCK**

WAPEN EN VLAG VOOR DE NIEUWE GEMEENTE CRANENDONCK

INLEIDING

De nieuwe gemeente *Cranendonck* (tot 1 januari 1998 officieel nog Budel geheten) werd per 1 januari 1997 gevormd door de samenvoeging van de voormalige gemeenten Budel en Maarheeze. De kern Sterksel is toen van de vroegere gemeente Maarheeze overgegaan naar de nieuwe gemeente Heeze-Leende.

De voormalige gemeente Budel was, op de jaren 1810-1811 na, toen zij was samengevoegd met Gastel, steeds zelfstandig. De voormalige gemeente Maarheeze was in 1925 ontstaan door samenvoeging van Maarheeze met de toenmalige gemeente Soerendonk, waartoe vanaf 1810 Sterksel en sinds 1821 Gastel behoorden.

De nieuwe gemeente omvat derhalve de voormalige gemeenten Gastel (1812-1820), Soerendonk, exclusief Sterksel (-1924), Maarheeze (-1996) en Budel (-1996).

Genoemde dorpen behoorden van de Middeleeuwen tot 1795 tot het Kwartier van Peelland, een van de vier kwartieren van de Meierij van 's-Hertogenbosch, dat op zijn beurt weer een van de vier meierijen van het Hertogdom Brabant was. Het gebied van het latere Kwartier kwam in de eerste decennia van de 13de eeuw grotendeels in het bezit van de hertog van Brabant, die er in de meeste plaatsen de hoge, middelbare en lage heerlijkheid c.q. rechtsmacht verwierf. Het machts- en administratieve centrum van het Kwartier was de vrijheid Sint-Oedenrode.

In het zuiden van het Kwartier van Peelland lag een aantal heerlijkheden, dat eerst later (volledig) tot het Hertogdom Brabant is gaan behoren. We noemen hier slechts de heerlijkheden Cranendonk (1282), Heeze-Leende (1334) en Budel (1421). Deze allodiale heerlijkheden werden door hun eigenaren omstreeks of in (de tussen haakjes) genoemde jaren aan de hertog van Brabant opgedragen, waarna zij in leen werden terug ontvangen.

Het betrof hier hoge heerlijkheden, d.w.z. dat het halsrecht tot de competentie van de heer i.c. de plaatselijke rechtbank/schepenbank behoorde.

Cranendonk was de naam van een burcht en een heerlijkheid, die aanvankelijk bestond uit Soerendonk en Gastel. De heer van Cranendonk noemde zich immers daarnaast heer van Maarheeze (1289). Zeker vanaf het begin van de 14de eeuw werden *Maelreze ende Soerendonc* of *Marreyse ende Zoerendonc* als deel van de heerlijkheid beschouwd. In 1404 werd expliciet gesproken van *Maarheeze en elders in het Land van Cranendonk*, in 1424 van de 'heerlijkheid en het Land van Cranendonk'. De kern Gastel werd nooit apart genoemd, doch kan vermoedelijk worden beschouwd als de springplank van waaruit de heren van Cranendonk Budel in hun bezit wisten te krijgen.

Budel was van oorsprong Pepinidisch en kwam ca. 1050 in handen van het O.L.V.-kapittel van Aken. De heren van Cranendonk verwierven ook binnen de parochie Budel allodiaal goed (Gastel ?) en waren er voogd van de daar gelegen Akense kapittelgoederen. Langzaam wisten genoemde heren hun macht ter plaatse uit te breiden, zodat uiteindelijk de heerlijke rechten (waaronder de rechtspraak) in hun bezit kwamen (ca. 1307). Voor het kapittel resteerden enkel nog wat goederen (de kerk met de daarbij gelegen omgrachte borg, landerijen en de tiende) met een laatbank (een soort lage schepenbank, alleen voor de in Budel gelegen kapittelgoederen). Budel werd zodoende een allodiale heerlijkheid van de heren van Cranendonk, aanvankelijk nog los van Cranendonk, doch in de loop van de 14de eeuw zal dit dorp eveneens in die naam worden begrepen.

In 1421 droeg de toenmalige heer zijn allodiale heerlijkheid Budel op aan de hertog van Brabant, waarna hij deze weer in leen terug kreeg. Vanaf dat moment behoorde Budel niet alleen tot het Kwartier van Peelland en de Meierij van 's-Hertogenbosch, maar ook tot het complex dat in leen werd gehouden van de Brabantse hertogen.

Cranendonk werd zodoende de verzamelnaam voor de gezamenlijke heerlijkheden Soerendonk-Gastel, Maarheeze en Budel. Mogelijk kan nog onderscheid worden gemaakt tussen *heerlijkheid*

(= Soerendonk-Gastel) en *Land* van Cranendonk (= Maarheeze en Budel).

Alhoewel de heren van Cranendonk zeker vanaf het midden van de 14de eeuw tot de groep baanderheren van de Brabantse hertogen behoorden, werd Cranendonk zelf toen nog niet als baanderij of baronie gezien. Eerst vanaf het derde kwart van de 16de eeuw noemen de heren zichzelf 'baanderheer van Cranendonk' en werd de heerlijkheid een baronie genoemd. Onduidelijk is of deze rangsverhoging door de hertog werd verleend.

Na de heren die tot aan het begin van de 15de eeuw regeerden, was het alleen nog Maximiliaan van Egmond, die als heer van Cranendonk deze titel in het randschrift van zijn zegel tot uitdrukking bracht. Hij achtte het bezit van deze heerlijkheid duidelijk hoog. Wel is de titel 'baron van Cranendonk' steeds in de reeks titels van de Prinsen van Oranje bewaard gebleven. Bij het begin van het Koninkrijk der Nederlanden (1815) is deze reeks evenwel aanzienlijk ingekort en vervangen door het bekende 'enz., enz., enz.'. Dat de titels nog wel worden gebruikt bewijst de naam 'van Buren', die met een zekere regelmaat door de Oranjes wordt gebezigd. Als de uitgebreide titulatuur niet meer zou bestaan, hadden de Oranjes - net als alle andere Nederlanders - niet het recht een andere naam te gebruiken.

DE HEERLIJKHEID CRANENDONK

WAPEN

Voor een algemene inleiding over wapens wordt verwezen naar de behandeling van de gemeenten in dit advies (zie p. 6-8).

De opeenvolgende heren van Cranendonk voerden allen een wapen. De oudste heren, een jongere tak van het huis Horne, gingen zich naar hun burcht Cranendonk noemen. Het is derhalve niet correct na ca. 1270 nog te spreken van de Van Hornes als heren van Cranendonk. De Van Cranendonks braken - zoals gebruikelijk in die tijd - het stamwapen Van Horne door de schildkleur van goud in zilver te veranderen: *in zilver drie horens van keel, beslagen van zilver*. In de 13de eeuw waren in beide stammen de horens omgewend, na ca. 1311 kregen de horens de 'normale' stand. Onbekend is welke reden aan deze omkering ten grondslag lag en of daaraan enige betekenis moet worden toegekend.

Nadat de heerlijkheid vererfde op de kinderen van Ermgard van Cranendonk en Thomas van Sevenborn (1355), zien we dat deze hun wapen vierendeelden met hun moeders wapen. Dat deden ze mogelijk niet alleen omdat ze heer van Cranendonk waren, maar ook omdat zij hun afstamming uit hun moeders geslacht hoog achtten: *gevierendeeld; I en IV in keel een ankerkruis van zilver; II en III in zilver drie horens van keel, beslagen van zilver*.

Zolang men belang hechtte aan de heerlijkheid of aan de afstamming van de oorspronkelijke heren, voegde men het wapen van die heren aan het zijne toe. De laatste die het oorspronkelijke wapen opnam was Willem van Milberg, heer van Cranendonk van 1387 tot 1413. Diens wapen vertoonde: *gedeeld; I gedwarsbalkt van goud en azuur; II gevierendeeld; a en d in zilver een ankerkruis van keel; b en c in zilver drie horens van keel, beslagen van zilver*. Ook hier kunnen we niet met zekerheid spreken van een heerlijkheidswapen omdat Van Milbergs moeder een Van Sevenborn en zijn grootmoeder een Van Cranendonk was. Zijn afstamming was het voornaamste motief, misschien zijn claim op c.q. zijn bezit van de heerlijkheden Sevenborn en Cranendonk.

De opvolgende heren van Cranendonk hebben steeds aan hun eigen familiewapen wapens toegevoegd van hun belangrijkste bezittingen c.q. stamouders. Na Willem van Milberg is er evenwel geen heer meer geweest die het wapen van de oorspronkelijke Cranendonks nog in zijn wapen heeft opgenomen. Alleen Maximiliaan van Egmond, heer van Cranendonk van 1539 tot 1548 hechtte zoveel waarde aan het bezit van deze heerlijkheid dat hij deze nog wel in het randschrift van zijn zegel noemde.

We kunnen een heerlijkheidswapen hier alleen vaststellen door het gebruik van een geslachtswapen na het verdwijnen van een geslacht in de desbetreffende heerlijkheid.

Uit het gebied van Cranendonk-Eindhoven zijn (nog) geen archiefgegevens of zegels terugge-

vonden die er op duiden dat een bepaald wapen in gebruik was voor de heerlijkheid Cranendonk. In Eindhoven zien we de drie horens van de heren van Cranendonk al in het 13de-eeuwse stadszegel. In de tweede helft van de 15de eeuw kwamen aldaar de symbolen uit het zegel in een wapenschild van de stad terecht. In Eindhoven kunnen leeuw en horens na het uitsterven van het oorspronkelijke geslacht Van Cranendonk (1355) als 'eigen' worden beschouwd en worden zij het wapen van de stad i.c. de heerlijkheid Eindhoven. Datzelfde gold voor de dorpen Woensel en Budel, die beide het wapen van hun oorspronkelijke heren in het zegel voerden.

De wapenboeken *Bellenville* en *Gelre* geven voor Cranendonk het wapen van de heren uit de familie der heren van Sevenborn en Cranendonk. Daar beide boeken uit de tweede helft van de 14de eeuw stammen, zijn zij als contemporain te beschouwen en kunnen derhalve geen uitsluitsel geven over het feit of het hier om een persoonlijk dan wel om een heerlijkheidswapen ging.

Het begin 15de-eeuws wapenboek *Huldenberg* geeft als wapen 'Cranendonk' het gevierendeelde wapen van de heren van Sevenborn-Cranendonk, die al sinds 1387 niet meer regeerden. Men zou hier geneigd zijn te denken aan een heerlijkheidswapen. De betekenis van de in dit handschrift gebruikte wapens is onvoldoende onderzocht om deze duidelijke conclusie te kunnen trekken. De maker kan immers een verzameling van wapens hebben aangelegd, ontleend aan oudere wapenboeken.

Een wapenkaart van Brabant uit 1600 toont o.m. de wapens van steden en van heerlijkheden van de Prinsen van Oranje (als baron van Grimbergen, Diest, Breda etc.), waaronder *Cranendonck: in zilver drie horens van keel, beslagen van zilver*. Een Brabantse wapenkaart uit 1621 geeft geen wapenschild maar een banier voor Cranendonk (zie hierna bij vlag).

Vervolgens zien we op de gravure van de begrafenisstoet van prins Frederik Hendrik van Oranje-Nassau, heer van Cranendonk 1625-1647, per heerlijkheid een delegatie van drie personen met een paard meetrekken. Een van de personen houdt de banier van de heerlijkheid vast, op de sjabak van het paard wordt het heerlijkheidswapen getoond, getooid met de Prinselijke kroon, zoals alle wapens in die stoet.

Hier zien we het wapen van de heren van Cranendonk uit het geslacht Sevenborn in spiegelbeeld, d.w.z. Cranendonk eerst en dan pas Sevenborn, een wapen dat zo nooit heeft bestaan. Een soortgelijke constructie vinden we in dezelfde stoet bij Polanen-Breda, waar zelfs van zo'n familierelatie nooit sprake is geweest.

B.g.v. de inhuldiging van koningin Beatrix in 1980 zouden voor de Nieuwe Kerk in Amsterdam de 60 wapenschilden behorende bij de titels van Hare Majesteit worden gemaakt en geplaatst. Dat bleek op korte termijn niet haalbaar, doch in 1985 werd dit idee weer opgepakt waarna het ensemble in 1991 kon worden voltooid.

In deze serie is het 'spiegelbeeld'-wapen uit de begrafenisstoet van 1647 gebruikt. Een duplicaat daarvan werd - als 'wapen van Cranendonk' - in 1993 in de burgerhal van het gemeentehuis van Maarheeze onthuld.

Op gedrukte plakkaten van de heer voor zijn heerlijkheid - 'Land en Baronie' van Cranendonk - treffen we ook wapens van de heren aan, bijvoorbeeld die van Willem II (1649) of Willem V (1778). Men zou dit kunnen zien als een projectie van het herenwapen als heerlijkheidswapen.

Een 19de-eeuws manuscript-wapenboek (aanwezig in het Streekarchief te Eindhoven), dat een verzameling wapens van oude families bevat, geeft onder de naam 'Cranendonk' een drietal wapens: dat der oorspronkelijke heren, dat der heren van Sevenborn-Cranendonk en dat van een latere familie Van Cranendonk.

Bij S.H. Winkelmolen, 'Budel en Cranendonck, voorheen en thans' (1960,, p. 66) vinden we als wapen voor 'Cranendonk' vermeld: een kraanvogel met drie rode horens op een zilveren veld. Uit de context wordt evenwel duidelijk dat hij met Cranendonk Maarheeze-Soerendonk bedoelde. Maar ook dan klopt zijn omschrijving niet.

Conclusie

Uit de hierboven genoemde voorbeelden wordt duidelijk dat er zeker sinds 1600 een traditie heeft bestaan om als wapen van Cranendonk - wat dan als heerlijkheidswapen moet worden gezien - het wapen van de oorspronkelijke heren te zien. Niet onmogelijk is dat de heren uit het geslacht Van Sevenborn en Van Milberg (1355-1413) dat zo ook al vonden, doch dit blijft onzeker. Het beste bewijs hiervoor is de wapenkaart uit 1600.

Vanuit de 15de eeuw lijkt daarnaast een traditie te hebben bestaan om het wapen Sevenborn-Cranendonk als heerlijkheidswapen te beschouwen. Het beste bewijs daarvoor is de begrafenisstoet van Frederik Hendrik (1647).

SYMBOOL

Het symbool van de heerlijkheid Cranendonk vinden we terug op het zegel van de schepenbank van Soerendonk-Maarheeze, waarvan het gebied oorspronkelijk - ten tijde van het ontstaan van het zegel - identiek was aan dat van de heerlijkheid. Dat is de reden waarom binnen een vierpas de afbeelding een omgewende *kraan* i.c. een kraanvogel werd opgenomen, met in zijn bek een banderol met het woord *donc*. De voorstelling stond dus voor *Kraandonk*, de meest zuivere vorm van de naam.

Dit symbool is inmiddels fraai vormgegeven in het logo van de nieuwe gemeente Cranendonck.

Conclusie

Het symbool van de heerlijkheid is de kraanvogel.

KLEUREN

Naar de kleuren van de heerlijkheid is nog *onvoldoende* onderzoek verricht. Toch durven we op basis van een rekening uit 1743 te stellen, dat de heerlijkheidskleuren *wit en rood* waren. De rentmeester van de heerlijkheid liet zijn ambtswoning immers in hoofdzaak in die kleuren schilderen ('t Gruun Buukske nr 57 (maart 1978), p. 38-39). Ter vergelijking verwijzen we naar de beschildering van kasteel Heeze, waar de kleuren wit en rood verwijzen naar de wapenkleuren van de familie Van Tuyll van Serooskerken. De heerlijkheidskleuren konden veranderen als de heerlijkheid in handen van een andere familie kwam. Daarvan zijn voorbeelden bekend uit andere plaatsen.

Dat in de 18de eeuw nog de oorspronkelijke Cranendonkse kleuren werden toegepast betekent dat deze door de eeuwen heen in gebruik moeten zijn gebleven.

Conclusie

De kleuren van de heerlijkheid zijn wit en rood.

BANIER/VLAG

Voor een algemene inleiding over vlaggen wordt verwezen naar de behandeling van de gemeenten in dit advies (zie p. 10-12).

Een Brabantse wapenkaart uit 1621 toont op de plaats waar de wapens op de kaart van 1600 (zie hiervoor onder wapen) stonden de banieren van diezelfde heerlijkheden, alle gehouden door een leeuw. Voor Cranendonk zien we hier een gevierendeelde banier. In het eerste en vierde kwartier de wapensvoorstelling Cranendonk, in het tweede en derde kwartier die van Sevenborn.

In het in 1641 verschenen werk van Chr. Butkens, 'Trophees de Brabant' treffen we als banier van de oorspronkelijke heren van Cranendonk een (kleurloos) vierkant doek met de drie horens aan, terwijl de Sevenborns en Jan van Milberg een banier voerden volgens hun wapen. De heruitgave van het werk van Butkens uit 1724 geeft in arcering de kleuren aan voor de banieren van Engelbert (ca. 1245) en Willem (ca. 1300), heren van Cranendonk, wit met rode witbeslagen horens, bij Willem (ca. 1280) abusievelijk geel met rode horens; voor Sevenborn: *gevierendeeld; I en IV in rood een wit ankerkruis; II en III in wit drie rode horens*. Bij Van Milberg kwam daar in de linkerhelft zijn wapensymboliek nog eens bij: *zeven evenhoge banen van geel en zwart* (vgl. diens kleuren hiervoor bij de wapens).

Op de gravure van de begrafenisstoet van Frederik Hendrik (zie hiervoor onder wapen) werd o.m. de banier van Cranendonk meegedragen. Daarop werd de symboliek uit het wapen Sevenborn-Cranendonk afgebeeld in de omgekeerde volgorde, zoals op de wapenkaart uit 1621.

De vlag of banier, die we op een gravure uit ca. 1690 van de ruïne van kasteel Cranendonk zien wapperen, toont een geel doek met drie rode horens. Hier werd duidelijk aan de Van Hornes gedacht.

Een Brabants wapenboek uit ca. 1724 (manuscript, aanwezig in de bibliotheek van de Katholieke Universiteit Brabant) geeft een groenomzoomde witte vlag met drie rode beslagen horens. De gele zoom op de tekening in dit handschrift moet vermoedelijk als goudfranje worden uitgelegd.

Conclusie:

Evenals bij de wapens bestonden hier twee tradities. Aan de ene kant de wapenbanier naar het wapen van de oorspronkelijke Cranendonks en aan de andere kant eenzelfde dundoek naar het wapen Sevenborn-Cranendonk, maar dan omgekeerd alsof men het oorspronkelijke kenteken voorop wilde stellen.

DE GEMEENTEN

DE WAPENS

Algemeen bekend wordt verondersteld dat wapens zijn ontstaan in de Middeleeuwen (tweede kwart van de twaalfde eeuw), toen door het gebruik van gesloten wapenuitrustingen de herkenbaarheid van ridders op het slagveld in het geding kwam. Daarom werden *kentekens* geplaatst op de wapenschilden, vanen en sjabrakken. Al snel na het ontstaan van dergelijke wapens werden deze *erfelijk* en de symbolen *blijvend*. Ook wereldlijke en geestelijke instellingen, waaronder steden en dorpen, gingen in de loop der tijd eigen symbolen gebruiken, die veelal slechts van zegels aan oorkonden bekend zijn gebleven. Deze zijn in een aantal gevallen in later tijd op wapenschilden terecht gekomen.

De symboliek op *wapens* moest vanwege de herkenbaarheid zo *eenvoudig* mogelijk zijn, die op *zegels* zo *ingewikkeld* mogelijk. Laatstgenoemde waren immers bedoeld om de authenticiteit van stukken te waarmerken c.q. de inhoud daarvan te bekrachtigen, reden waarom het namaken of vervalsen van zegels zo moeilijk mogelijk moest worden gemaakt.

Binnen het Land van Cranendonk kennen we zegels voor de schepensbank van Budel en die van Soerendonk-Maarheeze (waartoe ook Gastel behoorde), zegels die in later tijd eveneens door de desbetreffende dorpsbesturen zijn gebruikt.

De gekozen voorstellingen op de zegels sluiten aan bij de plaatselijke situatie van het moment, waarop een zegelstempel werd gesneden.

Zo herinnert de *adelaar* in het zegel van Budel volgens Winkelmolen (a.w., p. 66) aan de tijd van Roomskoning Otto I (ca. 950), doch dat is onmogelijk omdat toen de wapenkunde nog niet bestond. In een eerder advies van de Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde aan Burgemeester en wethouders van Budel (22.8.1989, kenmerk 89.055) werd de adelaar gezien als verwijzing naar de periode vóór ca. 1307, toen de rechtspraak nog in het bezit was van het Akense kapittel, dan wel naar het feit dat de Budelse schepensbank die van Aken (tot 1649) als hoofdgericht had. In ieder geval verwijst de adelaar naar de adelaar van het Roomse Rijk van de Duitse Natie, waartoe ook de Nederlanden behoorden. Het *wapenschild* in het Budelse zegel gaf aan wie er de baas was: de heer van Cranendonk.

In Soerendonk-Maarheeze koos men voor een *sprekende voorstelling*, d.w.z. binnen de legenda van het zegel zien we een vierpas met daarin een kraan (=kraanvogel) afgebeeld, die een banderol in de bek houdt met de tekst 'donc'. Dit was blijkbaar in de gedachten van de Middeleeuwse plaatselijke bevolking een verbeelding van de naam 'Cranendonk'.

Genoemde zegels bleven tot 1795 in gebruik. Bij verlies of diefstal werd een zegel vervangen, waarbij in het algemeen de bekende oudere voorstelling opnieuw werd gesneden (zowel in Budel als Maarheeze was dat het geval), soms met toevoeging van een jaartal, maar dat kwam in dit gebied niet voor.

In de jaren 1795-1803 en 1806-1813 waren de kentekens van de Bataafse republiek, het koninkrijk Holland en het Franse keizerrijk in gebruik. Daarbij werd (in het algemeen) qua

voorstelling geen onderscheid meer gemaakt tussen de dorpen; men viel immers terug op het beginsel 'vrijheid, gelijkheid en broederschap'. Tussen 1803 en 1806 en ná 1813 waren de stempels uit de jaren vóór 1795 weer in gebruik.

Bij keizerlijk decreet van 14 mei 1810 werd een groot aantal dorpen, dat tot streekschepenbanken had behoord, daarvan afgescheiden. Zij werden veelal zelfstandige gemeenten. Die plaatsen, waarvan in het verleden het gebied van de schepenbank identiek was aan het dorp, konden ook na 1810 zelfstandige gemeenten blijven. De dorpen, die tot de schepenbank van Soerendonk-Maarheeze behoorden, werden in 1810 daarvan gescheiden (Soerendonk, Maarheeze, Gastel), soms evenwel weer samengevoegd met andere (Budel en Gastel; Soerendonk en Sterksel). Zij werden alle zelfstandige gemeenten. Gastel werd per 1 januari 1812 weer van Budel afgescheiden.

Deze situatie bleef na het vertrek van de Fransen provisioneel voortbestaan. Per 1 januari 1821 werd Gastel definitief bij Soerendonk gevoegd.

Medio 1814 stelde Willem I de Hoge Raad van Adel in, wiens taak betreffende adelszaken op het einde van dat jaar werd uitgebreid met de administratie/registratie van bestaande wapens van en het maken van voorstellen voor te verlenen wapens, o.m. aan gemeenten.

In de jaren 1817-1819 werden bijna alle wapens in onze provincie bevestigd door de Hoge Raad van Adel c.q. verleend door de koning. Veelal houden de gemeenten als datum die van het toen verstrekte diploma aan. Bij bevestiging is dat juist, bij verlening niet.

Het ligt voor de hand dat er in 1817-1819 fouten werden gemaakt. Voor een deel zijn die toe te schrijven aan de Hoge Raad van Adel, die in korte tijd zoveel wapens moest behandelen. De belangrijkste oorzaak van deze fouten is echter gelegen in de gebrekkige kennis van de toenmalige burgemeesters, die bovendien niet begrepen wat de bedoeling van de wapenregistratie was. Zegel en wapen waren voor die overheidsdienaren hetzelfde omdat men slechts het gebruik van zegels (met wapens) kende. Men stelde daarom de complete inhoud van het zegelbeeld als wapen voor, soms met de tekstrand die men verlangde. Ook verzuimden de burgervaders op grote schaal de wapenkleuren op te geven, als zij die al kenden. Algemeen wordt aangenomen dat om die reden koning Willem I zou hebben bepaald dat alle wapens, waarvan de kleuren niet bekend waren, de kleuren van het Rijkswapen zouden krijgen, i.c. azuur (blauw) en goud. Het is evenwel niet gelukt te achterhalen waar deze stelling zijn oorsprong vindt.

Sinds 1817-1819 zijn veel wapens gecorrigeerd, maar niet in dit gebied.

Vanaf het begin van de 20ste eeuw werd het steeds meer gebruik om aan gemeentewapens een kroon van drie bladeren en twee parels toe te voegen, reden waarom de term 'gemeentekroon' ingeburgerd raakte. Deze kroon kan worden gezien als teken van gemeentelijke autonomie en onderscheidt gemeenten van o.m. verenigingen en instellingen.

Een van de doelstellingen van de in 1987 officieel van start gegane *Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde* is de instelling van dorpswapens (en -vlaggen), zoals in de provincie Friesland al algemeen gebruik is. Ten gevolge van de gemeentelijke herindeling zouden immers veel gemeentewapens verdwijnen, daarmee een stuk van ons culturele erfgoed vernietigend. Om die reden pleitte de commissie in haar in de jaren 1992-1996 gepubliceerde rapporten voor de invoering van dorpswapens. Het nieuwe gemeentebestuur zou dan bij raadsbesluit wapens moeten vaststellen van de binnen de gemeente gelegen dorpskernen. Dat kunnen voormalige gemeenten zijn. Een aantal gemeenten in onze provincie heeft al van deze gelegenheid gebruik gemaakt om ook voor de overige kernen wapens (en vlaggen) te laten ontwerpen en vast te stellen.

Bij opheffing van een gemeente vervallen haar insignia, waaronder wapen en vlag. Slechts in die gevallen waarin de nieuwe gemeente de naam van een oude gemeente binnen haar grondgebied wenst te handhaven, kan de nieuwe raad besluiten het wapen en de vlag van die gelijknamige voormalige gemeente te behouden. Er is dan geen koninklijk besluit nodig.

Gemeenten met een nieuwe naam moeten voor het gemeentewapen steeds na het raadsbesluit

een verzoek aan Hare Majesteit richten tot verlening van het wapen, hetgeen volgt bij koninklijk besluit. De gemeente ontvangt vervolgens enige tijd daarna een wapendiploma.

Hierna geven we per voormalige gemeente aan, welke zaken voor de samenstelling van haar wapen van belang zijn geweest.

BUDEL

Van schepenen van Budel is al sprake in 1263 en 1307; zij hadden hofvaart op Aken. Een schependomszegel is bekend vanaf 1346 (1401, 1421, 1487). Het vertoont binnen het randschrift * *S SCABINORVM VILLE DE BV-L* een adelaar die op zijn borst een schild draagt met het wapen van de heren van Cranendonk: drie horens, de mondstukken heraldisch links. Het zegel moet, gezien de stand van de horens, ná 1311 zijn aangemaakt, omdat de heren van Cranendonk de horens voor dat jaar omgewend voerden.

Vanaf het einde van de 16de eeuw werd een tweede gelijksoortig zegelstempel gebruikt (1596, 1623, 1629). Binnen het randschrift + *S SIGNORVM VILLA DE BVEL* zien we hetzelfde spitse schild met daarin de horens omgewend. Voor 1640 werd alweer een nieuw zegelstempel gesneden, nu met een aan de onderzijde rond schild. Het randschrift is moeilijk leesbaar. Tussen 1693 en 1716 was wederom een nieuw zegel in gebruik waarvan het randschrift *SIGILLVM * BVEDELENSE* luidt. Het schild is aan de onderzijde accoladevormig en de adelaar lijkt hier duidelijk op te vliegen. Tussen 1728 en 1752 is weer een ander zegeltype in gebruik geweest, met het randschrift + *S SIGNORVM VILLA DE BVEL*, dat identiek lijkt aan genoemd zegel uit 1640.

De burgemeester verzocht in 1815 aan de gouverneur der provincie om bevestiging van het 'van oudsher gebruikelijke wapen', te weten een 'arend en drie horens in het midden' en het omschrift 'Sigillum Budelense'. Het bij diploma van 16 juli 1817 bevestigde wapen werd omschreven als volgt: *'Zijnde van lazuur, beladen met drie horens van goud, staande twee en een; het schild van agteren vastgehouden door een arend van goud.'* (kopie-diploma 8 september 1955).

Gezien de brief van de burgemeester en de tekening op het wapendiploma moet de burgemeester een zegelafdruk van het type uit 1693-1716 hebben ingezonden. Op de voorstelling werden de Rijkskleuren toegepast. In de tekst werd verzuimd aan te geven dat de horens omgewend zijn.

In 1838 was het wapendiploma uit 1817 bij de burgemeester al niet meer bekend (verloren?). Toen werd immers door de gemeente een stempel gebruikt met een afbeelding van het wapen, waarvan het schild rood-gearceerd was (met omgewende horens). Een ander stempel uit de tweede helft van de vorige eeuw geeft eveneens een rood-arcering aan (met horens in de normale stand). De kleur van de horens is op de stempels moeilijk te onderscheiden, doch zal zilver zijn geweest omdat de burgemeester nog in de jaren 1925 en 1944 desgevraagd meedeelde dat het wapen op de adelaar rood was met drie zilveren horens. Ook de arcering van het wapen op het toenmalige stempel gaf nog de kleur rood aan, evenals het officiële briefpapier (met omgewende horens). Een publicatie van koffie HAG uit de jaren twintig gaf op basis van de inlichtingen van de burgemeester uit 1925 het wapen eveneens in rood weer (eveneens met omgewende zilveren horens).

Het bevreemdt dat de burgemeester in 1815 niets van de wapenkleuren wist, doch dat binnen twee decennia daarna een stempel werd gesneden met daarop het wapen in andere kleuren dan het officiële diploma uit 1817. De kleuren rood en wit werden tot zeker 1945 gebruikt (afdrukken komen zelfs nog voor in 1964).

Het is niet bekend waarom de gemeente Budel in de jaren 1838-1945 (1964) een rood wapen met zilveren horens heeft gevoerd. De historische kleuren zijn immers rood op zilver!

Waarom het gemeentebestuur nadien weer de kleuren blauw en goud is gaan gebruiken, is niet bekend. Mogelijk hing dit samen met de verstrekking in 1955 van een kopie van het diploma uit 1817.

De Noordbrabantse Commissie stelde in haar rapporten van maart 1989 en september 1996 dat het wapen van Budel dat van de heren van Cranendonk uit het huis *Horne* was: een zilveren schild met drie rode horens, beslagen van zilver. De adelaar achter het schild was de Rooms-duitse adelaar: zwart, met rode bek, tong en klauwen.

De kleuren van het wapen van Budel hadden conform de historische gegevens kunnen worden herzien, waarna de nieuwe omschrijving had kunnen luiden: *in zilver drie horens van keel, beslagen van zilver. Het schild geplaatst op een adelaar van sabel, gebekt, getongd en geklauwd van keel.*

GASTEL

Het dorp behoorde tot 1810 tot het gericht van Soerendonk, maar lag binnen de parochie Budel.

Van het verloren gegane schrijven van de burgemeester uit 1815 is uit een bewaard gebleven kladregister slechts bekend dat hij aan de gouverneur der provincie mededeelde dat 'de gemeente nimmer een afzonderlijk wapen heeft gevoerd en voorheen met Maarheeze en Soerendonk was gecombineerd'. Men gebruikte gezamenlijk het 'wapen' (lees: zegel) met de kraanvogel. 'Het gemeentebestuur verlangt thans geen wapen omdat Gastel waarschijnlijk met een andere gemeente zal worden gecombineerd', besloot de burgemeester.

Indien het gemeentebestuur in 1815 een voorstel had gedaan, dan wel een zegelafdruk had ingezonden, had Gastel zeer waarschijnlijk een variant van het wapen van Maarheeze en Soerendonk gekregen. Enerzijds ontleenden ook Heeze, Leende en Zesgehuchten immers alle drie hun wapen aan een gemeenschappelijk gebruikt zegel, terwijl anderzijds aan andere op te heffen gemeenten een wapen werd toegekend (bijvoorbeeld Nederwetten & Eckart).

De Noordbrabantse Commissie stelde in september 1996 het volgende voor. Omdat de dorpen Soerendonk en Gastel één heerlijkheid uitmaakten, had het gemeentebestuur als dorpswapen van Gastel dat van Soerendonk kunnen vaststellen, in omgewisselde kleuren. Als eigen symbool voor Gastel had daaraan de drinkhoren van de kapel- en dorpspatroon, de H. Cornelius kunnen worden toegevoegd. De omschrijving van het dorpswapen was dan geweest: *in keel een omgewende kraanvogel van zilver, gebekt en gepoot van goud, houdende in zijn linkerpoot een steen van zilver, in de rechterbovenhoek vergezeld van een in een schuinrechtse stand geplaatste drinkhoren van goud.*

MAARHEEZE

Omdat de gemeenschap van Maarheeze in 1289 niet over een eigen zegel beschikte, gebruikte zij dat van hun vrouwe, die van Cranendonk. Een schependomszegel van Soerendonk en Maarheeze is bekend vanaf 1453, doch kan - gezien de vorm en het schrift - uit de tweede helft van de 14de eeuw dateren. In de 18de eeuw werd het zegel heerlijkheidszegel genoemd, een gebruik dat ook elders veel voorkomt.

Het oudste zegel (1453, 1508, 1629) vertoont binnen het randschrift * S. DER SCEPEN' VAN SO- [...]NDONC EN MARES een vierpas met daarbinnen een omgewende *kraan* (= kraanvogel) met in zijn bek een banderol, waarop het woord *donc*. Het betreft hier een sprekend wapen.

Uiterlijk in 1734 moet er een nieuw stempel zijn gesneden met als randschrift * DEN SCEPEN[...].

De burgemeester schreef in 1815 aan de gouverneur der provincie dat zijn gemeente van oudsher een wapen kende, t.w. 'een kraanvogel, staande op een been en het andere opgeheven verbeel(d)ende met een steen in de poot, hebbende in den bek het woord donk', tezamen 'kraandonk' uitmakend. Het randschrift luidde 'Zegel van Maarheze & Soerendonk'. Ook hier zag de burgemeester geen verschil tussen een zegel en een wapen. Hij verzocht om bevestiging.

Bij besluit van 16 juli 1817 bevestigde de Hoge Raad van Adel de gemeente in het bezit van het volgende wapen: *'Zijnde van lazuur, beladen met een kraanvogel, houdende in deszelfs linkerpoot een steen, alles van goud.'* (kopie-diploma 28 maart 1978). De Rijkskleuren vonden

ook hier toepassing.

Waaraan de burgemeester uit 1815 de steen in de poot van de kraanvogel ontleende, is niet bekend. Volgens een overlevering die bij de kraanvogel met de steen werd verteld, zou de aanvoerder van 'het kranenleger', die bij een bivak de wacht hield, op een been in slaap zijn gevallen. De steen die hij in zijn hand hield, viel (op zijn voet) waardoor hij prompt weer wakker schoot. 'Het beeld van beleid en waakzame voorzichtigheid' concludeerde degene die deze overlevering in 1894 meedeelde.

De jure voerde de gemeente van 1925 tot en met 1996 geen wapen; in de praktijk werd door het gemeentebestuur het wapen van de voormalige gemeente Maarheeze gecontinueerd.

De Noordbrabantse Commissie stelde in september 1996 voor op het gemeentewapen de Cranendonkse kleuren zilver en rood toe te passen. Daar voor de kern Soerendonk reeds die kleuren rood op zilver werden voorgesteld, dienden deze hier te worden omgewisseld. De nieuwe omschrijving had kunnen luiden: *in keel een kraanvogel van zilver, gebekt en gepoot van goud, houdende in zijn linkerpoot een steen van zilver.*

SOERENDONK

Schepenen worden genoemd in 1442, een schependomszegel is bekend vanaf 1453. Het randschrift geeft de volgorde Soerendonk en Maarheeze, waaruit mag worden afgeleid dat de schepenbank (oorspronkelijk) in Soerendonk zetelde (zie verder onder Maarheeze).

De burgemeester schreef in 1815 aan de gouverneur der provincie dat Maarheeze, Soerendonk en Gastel voorheen gecombineerd waren onder de titel 'Baronie van Kranendonk', welke dorpen als 'algemeen wapen' een kraanvogel hadden. Hij verzocht in het bezit daarvan te worden bevestigd en liet het omschrift aan de gouverneur over. Een bewijs dat deze burgemeester geen verschil zag tussen een zegel en een wapen. Bij koninklijk besluit van 31 augustus 1818 nr. 74 werd als wapen verleend: *'Een schild van lazuur beladen met een kraanvogel in natuurlijke kleur'* (diploma 14 oktober 1818).

Er werd niet aangegeven dat de kraanvogel op het diploma was omgewend, noch dat hij op een losse grond stond. De schildkleur werd ook hier aan de Rijkskleuren ontleend. Duidelijk is dat Soerendonk een wapen conform de zegelvoorstelling kreeg en dat voor de toenmalige gemeente Maarheeze een andere stand van de kraanvogel werd gezocht.

De Noordbrabantse Commissie stelde in september 1996 voor het wapen met de kraanvogel als dorpswapen vast te stellen, in de Cranendonkse kleuren: rood op zilver. De omschrijving daarvan zou dan luiden: *in zilver een omgewende kraanvogel van keel, gebekt en gepoot van goud, houdende in zijn linkerpoot een steen van keel.*

DE VLAGGEN

Het ontstaan van vlaggen ligt veel vroeger dan dat van wapens. Naast de eigen ontwikkeling van vlaggen op zee, zien we een afwijkende ontwikkeling op het land. Ook hier waren de banieren bedoeld om de herkenbaarheid van de legeronderdelen te vergroten. Elk legeronderdeel stond onder leiding van een banier-heer, later baanderheer of baron geheten. Na de invoering van de heraldiek (tweede kwart twaalfde eeuw) ging men voor deze banieren de kleuren van de wapenschilden gebruiken, waarop wapenfiguren konden worden afgebeeld. In onze provincie kennen we dergelijke banieren van de heren van Bergen op Zoom, Bostel, Breda, Cranendonk, Cuijk, Heusden, Megen en Ravenstein, maar ook die van Sint-Michielsgestel (Van Horne-Perwijs) en Helmond (Van Berlaer) waren dergelijke heren.

Naast vorsten en lagere heren gingen in de dertiende eeuw ook steden een banier of vlag voeren. De oudst bekende zijn van havensteden, die meestal belangrijke handelssteden waren. Deze steden voerden eigen kleuren en tekens. De banier van de heren van Gistelle op het stadszegel van Axel (1244/5) of de Cuijkse banier op het begin 14de-eeuwse zegel van de stad Grave waren niet alleen bedoeld als herkenningsteken, maar eveneens om aan te geven dat deze steden onder de bescherming van die heren stonden.

Toen dit type vlag in de loop van de 15de eeuw minder ging aanspreken en ontwikkelingen op militair terrein nieuwe eisen stelden, kwam het in de mode om op legervaandels, gebouwen enz. deviezen of emblemen te plaatsen, als teken van heerschappij, eigendom e.d.

Het meest bekende voorbeeld hiervan is wel het Bourgondische (takken)kruis, in onze contreien oorspronkelijk het symbool van het Bourgondische Huis, dat ook na zijn uitsterven in 1482 bleef voortbestaan, zelfs tot in de 18de eeuw (denk aan de huidige gildevaandels). Dit takkenkruis werd tevens het algemene kenteken voor schepen uit de gebieden van het Bourgondische Huis, i.c. de Nederlanden, Spanje, enz. Maar ook een stad als Breda kende een eigen legervandiel: rood met daarop de drie witte schuinkruisjes (eind 16de eeuw). In het begin van de opstand (1568-1648) kwam tegenover het takkenkruis de driekleur te staan, de livrekleuren van de prins van Oranje (oranje, wit, blauw). Deze werd al snel een algemeen teken van de opstand, niet alleen op legervaandels maar ook op scheepsvlaggen. Vanaf ca. 1630 werd naast oranje steeds meer rood gebruikt. Vanaf 1796 is het rood, wit en blauw als nationale driekleur aan te merken. Eerst vanaf ca. 1780 werd het gebruik van nationale vlaggen meer en meer algemeen.

Min of meer historische stadsvlaggen zien we binnen Noord-Brabant te Bergen op Zoom, Breda, Eindhoven, Grave, 's-Hertogenbosch en Ravenstein. Uitgezonderd Grave, dat in feite de Cuijkse banier gebruikt(e), betreft het hier op een enkele uitzondering na steeds banenvlaggen met het volledige stadswapen.

Thans wordt een vlag gezien als een symbool dat staat voor de gehele bevolking, een wapen als kenteken van het bestuur. Men denke hier als voorbeeld aan het Rijkswapen, alleen in gebruik bij de Rijksoverheid, en de nationale driekleur, die daarnaast door alle inwoners wordt gebruikt.

Bij de viering van het 750-jarige bestaan van de stad 's-Hertogenbosch in 1935 wist de toenmalige Rijksarchivaris mr J.P.W.A. Smit onder meer te bereiken dat hiervoor banieren van alle gemeenten in de provincie werden gemaakt en gebruikt. Het basisprincipe van elke banier was gelijk: een vierkante Brabantse blokkenvlag met in de broektop (= vierkant bovenzijde vlag aan stokzijde) de voorstelling van het gemeentewapen, naar de tekenwijze van de heer Smit.

Na genoemde viering werden deze banieren bij schrijven van 9 september 1935 aan de respectievelijke gemeentebesturen aangeboden. Vele daarvan hebben deze lange tijd als 'gemeentevlag' gebruikt, sommige zelfs bij raadsbesluit. In Budel en Maarheeze werden deze banieren eveneens gebruikt, totdat zij werden vervangen door een nieuwe vlag.

Alhoewel Eindhoven al in 1927 een gemeentevlag vaststelde, duurde het voor de rest van de provincie nog tot na de Tweede Wereldoorlog voordat het gebruik van provincie- en gemeentevlaggen meer algemeen werd. De eerste gemeenten waren toen Nieuw-Ginneken (1949) en Geertruidenberg (1952).

Het vaststellen van gemeentevlaggen gebeurt bij besluit van de gemeenteraad. Men kan de Hoge Raad van Adel om advies vragen. Dit is niet verplicht. Het is gebruik dat van het raadsbesluit en tekening een afdruk aan die Raad wordt toegezonden.

De gemeentevlaggen in onze provincie werden aanvankelijk veelal ontworpen door de Hoge Raad van Adel. Later heeft ook de Stichting voor Banistiek en Heraldiek te Muiderberg zich op dit terrein bewogen, door elke gelegenheid aan te grijpen om gemeenten zonder vlag te benaderen en aan te bieden terzake te willen adviseren. Het is jammer dat de kennis van die Stichting op het terrein van de Noordbrabantse geschiedenis wat gebrekkig was.

Met ingang van 1987 is in onze provincie de toen opgerichte Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde op dit terrein actief.

Aanvankelijk paste de Hoge Raad van Adel alleen maar banen toe, omdat deze de vlaggen van de Hollandse steden uit het verleden (die in hoofdzaak uit drie of meer banen bestonden) als voorbeeld nam. Daarnaast was er in genoemde Raad een nauwelijks onderdrukte tegenzin ten opzichte van gemeente-, ja zelfs van provincievlaggen.

Bij toename van het aantal vlaggen moest men wel naar andere mogelijkheden zoeken (het

aantal kleuren en banencombinaties is immers beperkt). Die werd gevonden in een relatie met de wapentekens, een relatie die qua kleuren al lang bestond (veel blauw-gele vlaggen). Op (een van) de banen werd een (van de) teken(s) uit het wapen geplaatst, al dan niet in een nader gestileerde vorm.

BUDEL

Budel gebruikte de banier uit 1935 als opsiering van de raadszaal, terwijl deze daarnaast zou dienen 'tot opluistering van plaatselijke feesten'. Naar aanleiding van een algemene circulaire van de Stichting voor Banistiek en Heraldiek van 25 oktober 1964 reageerde het gemeentebestuur met het verzoek om een vlag te ontwerpen. Het uitgebrachte advies van 7 december 1964 werd letterlijk in het raadsvoorstel opgenomen. Als argumenten voor de instelling van een vlag werden genoemd de groei van de gemeente, zowel wat het inwonertal als het huizental betreft, de komst van de Duitsers naar de legerplaats en de regelmatige internationale belangstelling. Vooral het feit dat het college meer aandacht aan representatie wilde schenken en dat de voltooiing van het nieuwe gemeentehuis aanstaande was, zullen de doorslag hebben gegeven. De kleuren zouden die van het gemeentewapen zijn, terwijl het vlaggenbeeld - 'dat elders niet wordt gebruikt' - verwees naar de drie horens en moest dienen als symbool van de ligging van Budel met uitzicht op Noord-Brabant, Limburg en België. Eerst op 26 augustus 1965 deed het college van Burgemeester en wethouders een 'tegenvoorstel' richting bovengenoemde stichting, doch dit werd beargumenteerd afgewezen, waarna het college op 12 oktober 1965 aan de gemeenteraad alsnog het uit 1964 daterende advies als voorstel voorlegde.

De gemeenteraad stelde op 21 oktober 1965 als vlag vast: *blauw, met drie verkorte staande gele balken, elk ter hoogte van 4/5 van de vlaghoogte, ter lengte van 2/15 van de vlaglengte, en geplaatst met tussenruimten van 1/15 van de vlaglengte*. De eerste balk werd op 1/15 van de broekzijde geplaatst.

In maart 1989 stelde de Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde aan het Budelse college van Burgemeester en wethouders voor - in combinatie met het herstel van het historische wapen - de gemeentevlag aan te passen en als vlag vast te stellen: *wit, met drie rode horens, twee boven een geplaatst, elke horen met een hoogte van 7/20 van de vlaghoogte en een lengte van 1/2 van de vlaghoogte. De horens geplaatst op een afstand van elk der vlagzijden, die gelijk is aan 1/10 van de vlaghoogte*.

MAARHEEZE

De banier uit 1935 werd ook in het raadhuis van Maarheeze op een prominente plaats in de raadszaal gehangen. Een foto uit 1936 toont duidelijk dat de voorstelling in het broekingsvierkant werd ontleend aan het schependomszegel en niet aan het gemeentewapen van Maarheeze. Dat was het college van Burgemeester en wethouders eveneens opgevallen en zij verzochten de toenmalige Rijksarchivaris om opheldering. Deze antwoordde dat hij de natuurlijke kleur van de kraanvogel (door hem in wit weergegeven) aan het diploma van Soerendonk had ontleend. De spreukband met het woord 'donc' ontleende hij aan het oudere schependomszegel, waarnaar in 1818 het wapendiploma was gemaakt. Vogel en spreukband behoorden immers onlosmakelijk bij elkaar en deze voorstelling diende in ere te worden hersteld. De Rijksarchivaris achtte verder zijn interpretatie niet in strijd met de tekst van het wapendiploma. Deze laatste opmerking is correct. De wapens op de wapendiploma's uit 1817-1819 zijn zo algemeen omschreven dat de vertaling van die tekst in een afbeelding vrij kan geschieden, zoals de Hoge Raad van Adel zelf meermaals heeft gedaan bij de verstrekking van latere kopiediploma's. De Rijksarchivaris was alleen vergeten dat we hier te maken hadden met de gemeente Maarheeze en niet met Soerendonk. De kraanvogel had - op basis van het wapen - geel moeten zijn.

De Stichting voor Banistiek en Heraldiek benaderde op 1 februari 1973 de colleges van Burgemeester en wethouders van die gemeenten, die toen nog geen vlag bezaten, om in het kader van het regeringsjubileum van koningin Juliana dan wel de herdenking van het roemruchte jaar 1673 een gemeentevlag vast te stellen. Het aanbod om de Stichting te laten adviseren

werd opgevolgd.

Burgemeester en wethouders stelden op basis van dit advies in het raadsvoorstel van 18 juli 1973 dat de banier uit 1935 nog wel werd gebruikt, maar moest worden beschouwd als een 'historisch curiosum'. Het college wenste de instelling van een nieuwe vlag 'ter representatie van de gemeente en ter bevordering van de burgerzin'. De instelling op dat moment hing samen met het zilveren regeringsjubileum van koningin Juliana en de herdenking van het Rampjaar 1673, toen kasteel Cranendonk werd verwoest. Er was advies gevraagd aan de Stichting voor de Banistiek en de Heraldiek te Muiderberg, die voorstelde: *volgens de scheiding van broeking en vlucht gekwartileerd van geel en blauw, met op het midden ervan en ter hoogte van 1/2 vlaghoogte een vliegende kraanvogel van wit en rood*. De vierdeling hield verband met de vier kernen Soerendonk, Sterksel, Gastel en Maarheeze. De kraanvogel zou volgens genoemde Stichting 'in diverse standen' hebben geparadeerd in de onderscheiden heerlijkheidswapens. Om psychologische redenen stelde de Stichting de kraanvogel vliegend voor. De gemeenteraad besloot op 16 augustus 1973 conform dit voorstel. Op de bij het besluit behorende tekening bevindt de onderzijde van de kraanvogel zich op 1/2 van de hoogte van de onderste baan, terwijl de kop van de linkervleugel zich op 1/2 van de hoogte van de bovenste baan bevindt. De vogel is niet op het midden van de vlag, maar op het midden van de vierdeling geplaatst.

De vlag werd voor het eerst gehesen op 31 augustus 1973 b.g.v. de officiële opening van de Cranendonkfeesten (waarbij de verwoesting in 1673 werd herdacht).

VOORSTELLEN

WAPEN

Gezien de uniekheid en de historiciteit van de voorhanden zijnde symbolen stelt de commissie voor het wapen van de oorspronkelijke heren van Cranendonk als gemeentewapen vast te stellen. Het verlies van de adelaar van de Duitse koningen is in de ogen van de commissie niet acceptabel, tenzij het gemeentebestuur dorpswapens instelt waarbij Budel zijn adelaar met een historisch correct wapen behoudt.

De omschrijving van het wapen wordt dan: *in zilver drie horens van keel, beslagen van zilver. Het schild geplaatst op een adelaar van sabel, gebekt, getongd en geklauwd van keel*.

VLAG

Alhoewel veel te zeggen is voor een zogenaamde wapenbanier of een vlag naar het wapen, adviseert de commissie toch de kraanvogel, zo nauw verbonden met de historie van de gemeenschappen, in de vlag op te nemen.

Daarbij kan de vlakverdeling van de vlag van de voormalige gemeente Maarheeze worden aangehouden door de vierdeling van de vlag hier te verklaren als staande voor de vier oorspronkelijke kernen Budel, Gastel, Maarheeze en Soerendonk, waaruit niet alleen de jongere kernen zijn ontstaan, maar ook de nieuwe gemeente *Cranendonck*.

Als kleuren worden hierop natuurlijk de Cranendonkse heerlijkheidskleuren toegepast, die tevens de wapenkleuren zullen zijn.

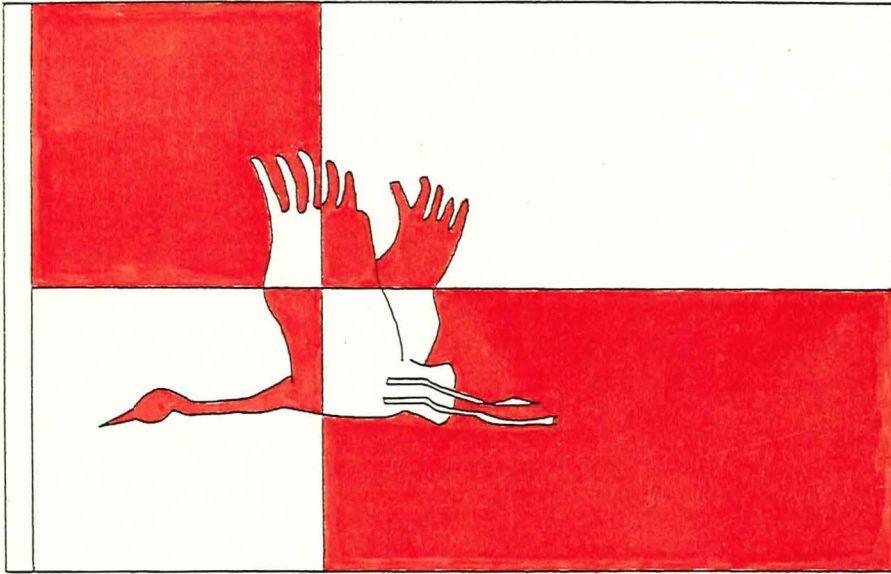
De omschrijving van de vlag wordt dan: *gevierendeeld over eenderde van de vlaglengte van rood en wit en over het snijpunt van de delingslijnen een vliegende kraanvogel met een hoogte van de halve vlaghoogte, van het een in het ander*.

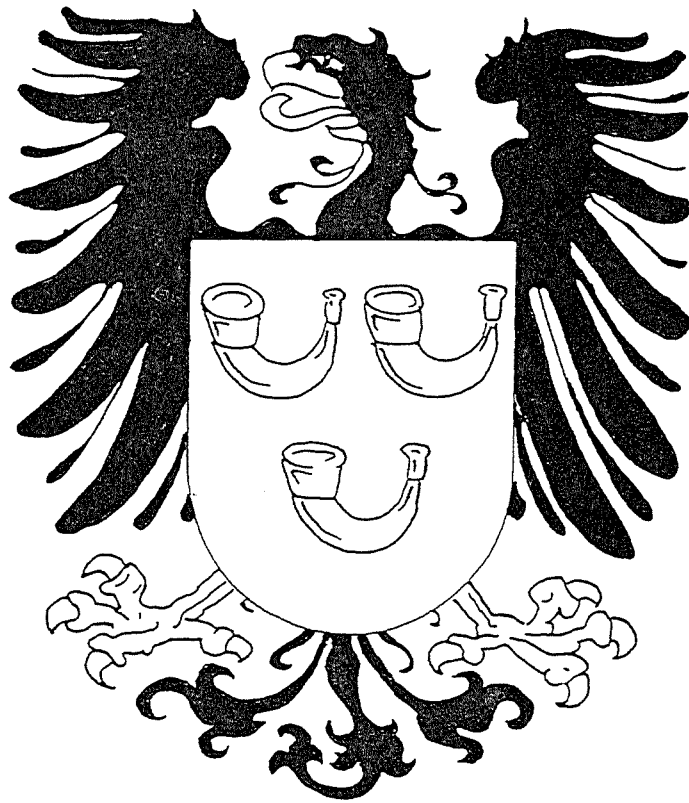
CRANENDONCK

CRANENDONCK

CRANENDONCK

NOORDBRABANTSE COMMISSIE VOOR WAPEN- EN VLAGGENKUNDE

van de Stichting Brabants Heem

secretariaat:

Purmerstraat 14,

5628 HE Eindhoven,

040-387911.

telefoonnummer gewijzigd: 040.2382911.

College van Burgemeester en wethouders
Postbus 2090
6020 AB Budel

Uw kenmerk: T.Mol/394
Ons kenmerk: Ehv/Cra/02
Datum: 25 april 1997
Onderwerp: gemeentewapen en -vlag

Geacht college,

Naar aanleiding van het gesprek met de burgemeester en adjunct-secretaris ten gemeentehuize van Cranendonck op 4 april jl., waarin werd verzocht om alternatieve voorstellen voor een nieuw gemeentewapen en -vlag, het volgende.

De commissie wijst u nogmaals op het feit dat de in ons voorstel van 5 maart jl. opgenomen adelaar, die al zeker zo'n kleine 700 jaar verbonden is met (een deel van) uw gemeente, *uniek* is te noemen. Om die reden alleen al zou een dergelijk kenteken het waard zijn om in het nieuwe wapen te worden opgenomen. In onze provincie kwam de adelaar verder slechts voor in een hartschild in het wapen van de voormalige gemeente Gemert. Als schildhouder zien we de adelaar in deze vorm in heel Nederland slechts in het wapenensemble van de stad Middelburg, waar de adelaar evenwel de keizerlijke kroon draagt.

Ook zou de commissie het verlies van een schildhouder betreuren omdat enerzijds deze provincie al zo arm is aan schildhouders en anderzijds de ervaring heeft geleerd dat menig gemeentebestuur - dat er geen recht op heeft - allerlei pogingen in het werk stelt om een of meer schildhouder(s) in het wapenensemble te kunnen opnemen.

Elke gemeente met een wapen 'met drie horens' dient - op Haelen (waartoe Horn behoort) en Cranendonck na - het wapen zelf te breken, door in het schild andere elementen op te nemen (vgl. bijvoorbeeld het wapen van de nabij gelegen voormalige gemeente Heeze). Door de adelaar kan het wapen van de gemeente Cranendonck zich voldoende duidelijk onderscheiden van dat van bijvoorbeeld Haelen (Horn). In een bijlage bij dit schrijven zijn enige voorbeelden van wapens 'met drie horens' opgenomen.

Mocht uw college problemen hebben met de voorgestelde kleur (zwart) van de adelaar, dan is daar wel een oplossing voor te vinden. In een bijlage bij dit schrijven zijn drie mogelijkheden uitgewerkt.

Het besproken mogelijke alternatief om de adelaar van achter het schild uit te verhuizen naar een positie aan de kant, is niet alleen onhaalbaar, maar een dergelijke constructie zou door de veel 'langere' kraanvogel ook een onevenwichtig wapenensemble creëren. Beide vogels verhouden zich niet tot elkaar.

Zónder adelaar blijft er voor uw gemeente eigenlijk maar een alternatief over: het wapenschild sec, voorzien van de gebruikelijke gemeentekroon. In lijntekening is het wapen dan identiek aan dat van de gemeente Haelen (Horn), die het volle wapen van de Van Horne's voert, waarvan het geslacht Van Cranendonck een jongere tak is. Het enige verschil is dat de gemeente Haelen (Horn) een

gouden schild voert en Cranendonck een zilveren.
Beide alternatieven zijn in een bijlage bij dit schrijven uitgewerkt.

Voor wat de vlagverdeling betreft zijn ook alternatieven bekeken. De vlag verdelen in zes delen, staande voor de zes tegenwoordige kernen, leidt niet tot een bevredigend resultaat. De vlag verliest daardoor duidelijk aan eenvoud en esthetiek.

Wellicht ware het beter de verklaring, dat de vier vlagdelen voor de vier *oorspronkelijke* kernen zouden kunnen staan (zie ons advies p. 13), te laten vervallen in de toelichting op uw vlagvoorstel aan de gemeenteraad. Dan wordt niemand voor het hoofd gestoten.

Ondanks de bij u vernomen bijnaam ('soepkip') voor de kraanvogel op de vlag, is de commissie van mening dat de vlag fraai en zeker verantwoord is te noemen, passend bij de nieuwe gemeente en in evenwicht met het voorgestelde wapen.

Mocht de vogel echt op onoverkomelijke bezwaren blijven stuiten, dan kan de commissie alsnog een geheel andere vlag ontwerpen.

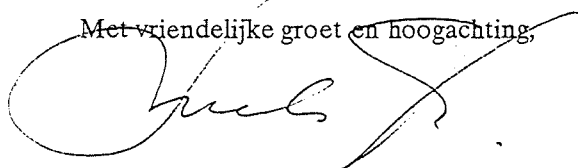
Voor de reiskosten op 4 april jl. declareer ik bij u 68 km. Voor de km-vergoeding ben ik tevreden met het bij u gebruikelijke tarief. Voor de nieuw gemaakte tekeningen wordt een bedrag van f 50,- in rekening gebracht.

U kunt het desbetreffende totaalbedrag overmaken op postbankrekening 23.22.857 t.n.v. J. Melssen te Eindhoven.

Steeds bereid een en ander nader toe te lichten.

Uw reactie afwachtend.

Met vriendelijke groet en hoogachting,

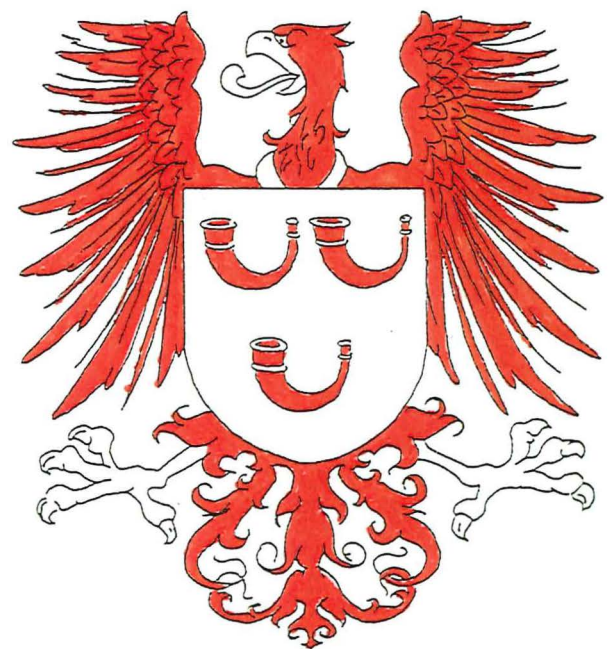
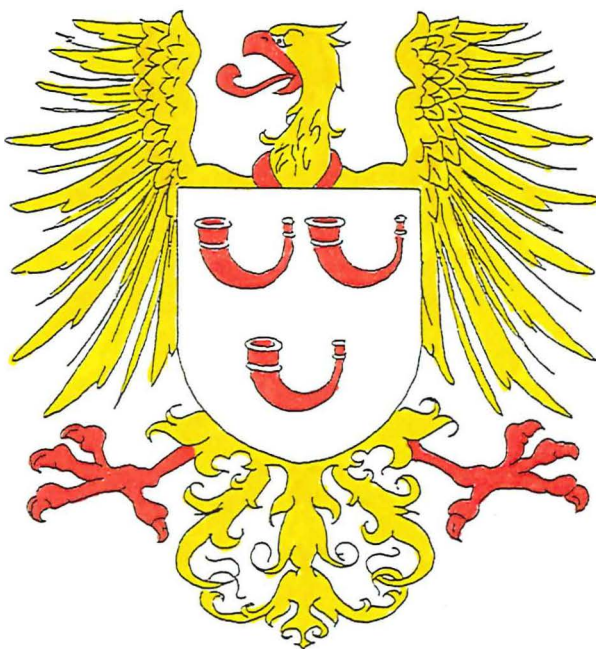
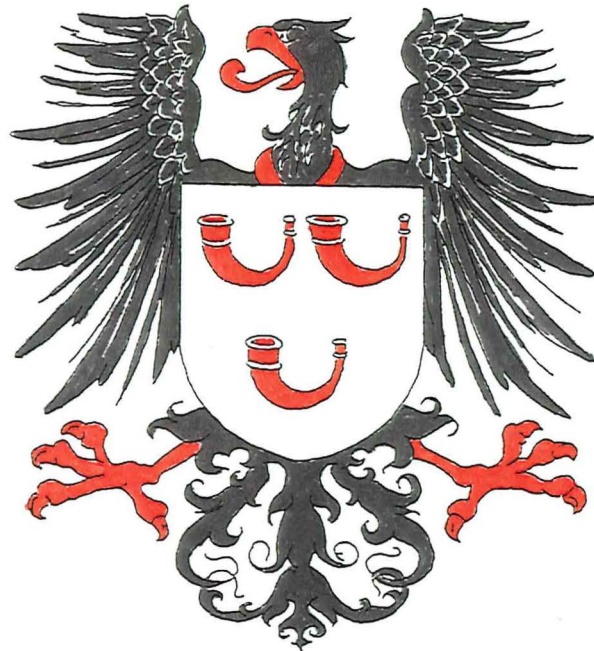
J.Th.M. Melssen, secretaris

Bijlagen: 1 blad met modellen schildhouder in verschillende kleuren
                          1 blad met alternatieve ontwerpen
                          2 bladen met voorbeelden van wapens 'met drie horens'

CRANENDONCK

gemeentewapen

modellen met schildhouder in verschillende kleuren

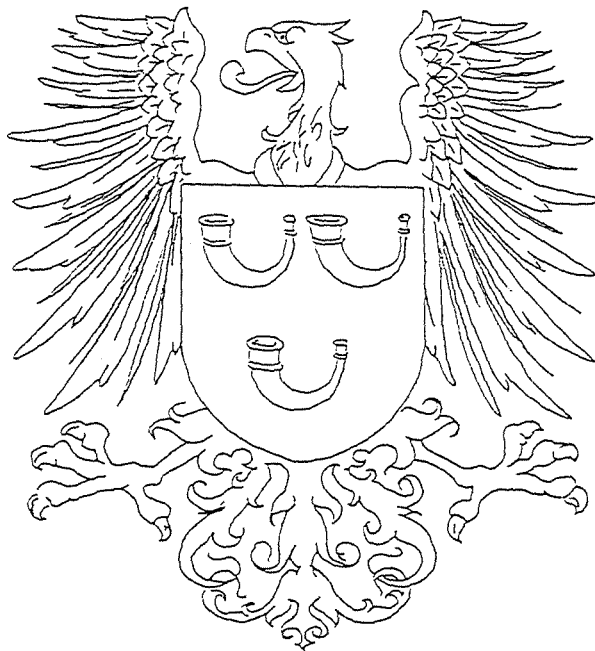

CRANENDONCK

gemeentewapen

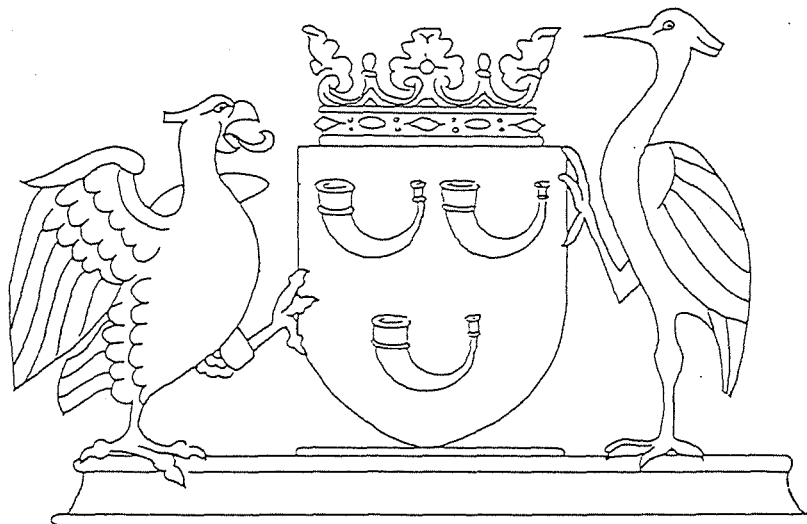
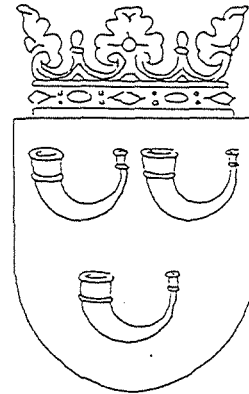
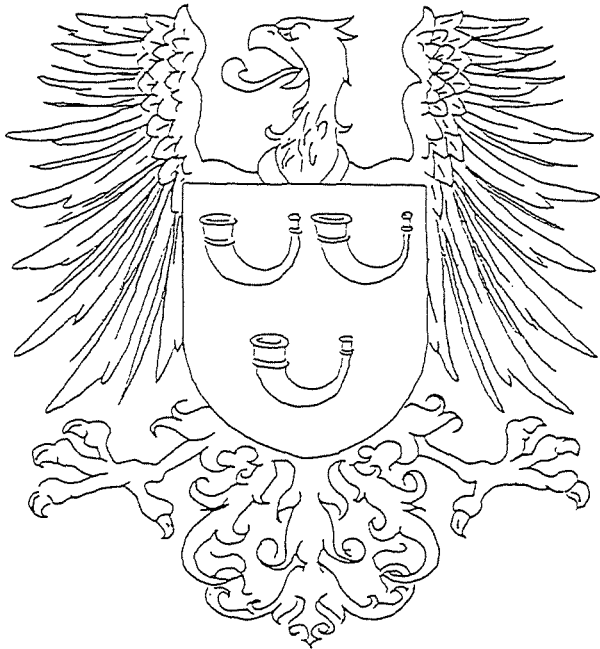
modellen met schildhouder in verschillende kleuren

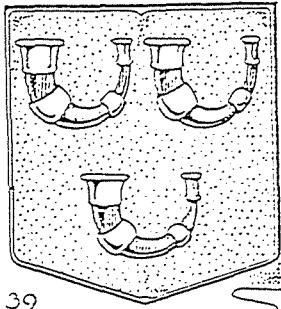
CRANENDONCK

gemeentewapen

model met en zonder schildhouder
niet haalbaar model met twee schildhouders

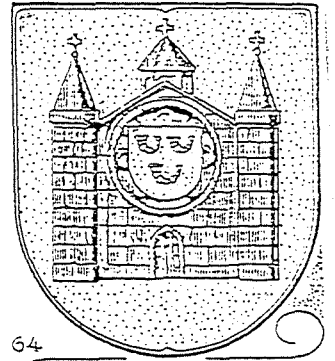
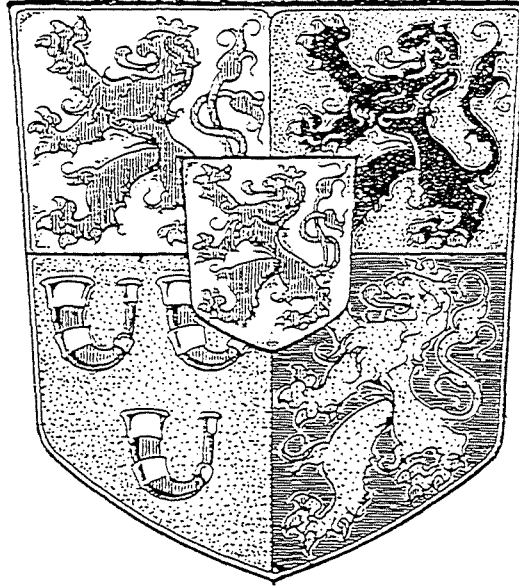
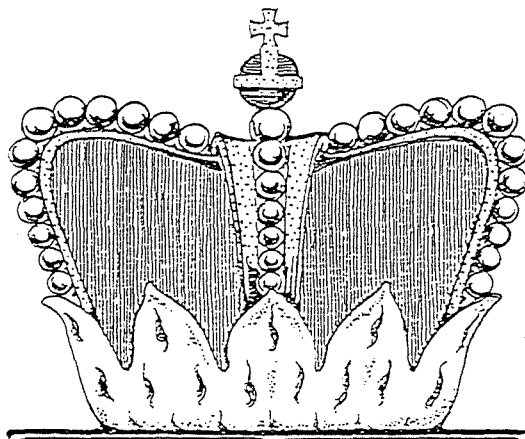

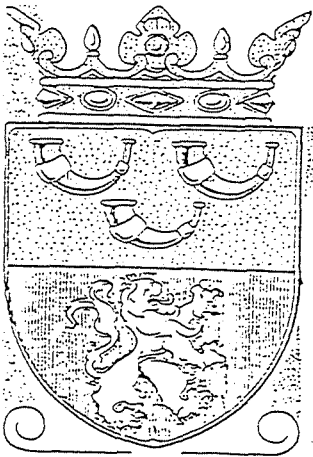
39

HORN

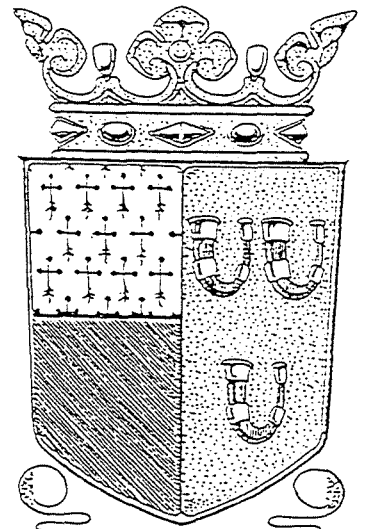

64

NEER

HAALLEN

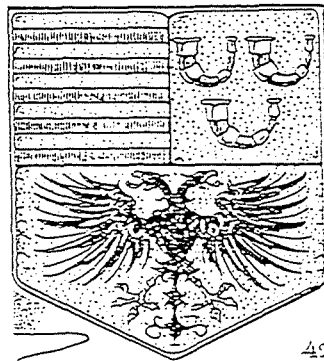

BEEGDEN

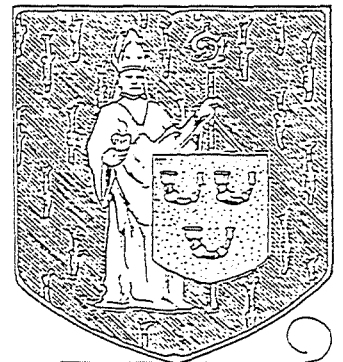
37

HEYTHUIZEN

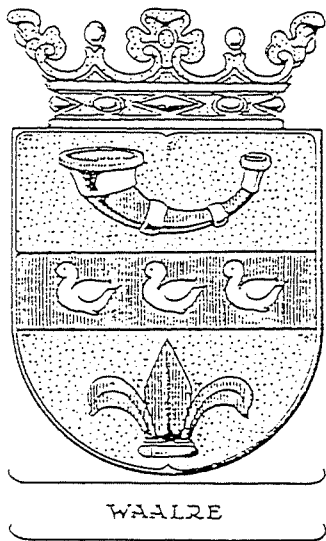

42

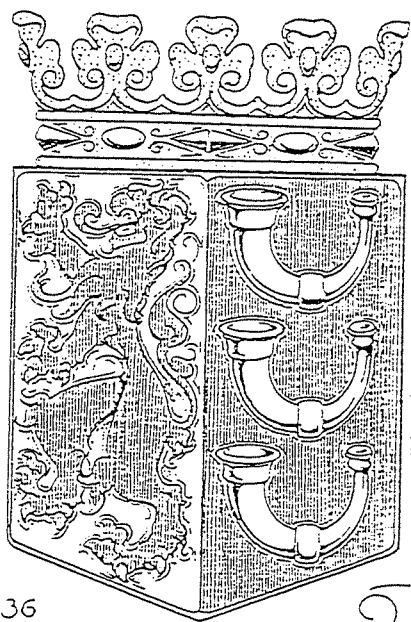
HUNZEL

WESSEM

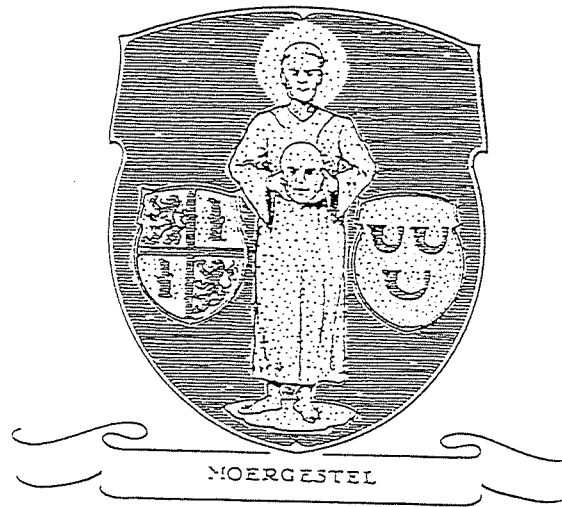

WAAALRE

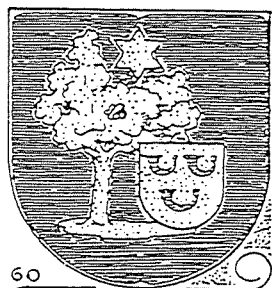

36

EINDHOVEN

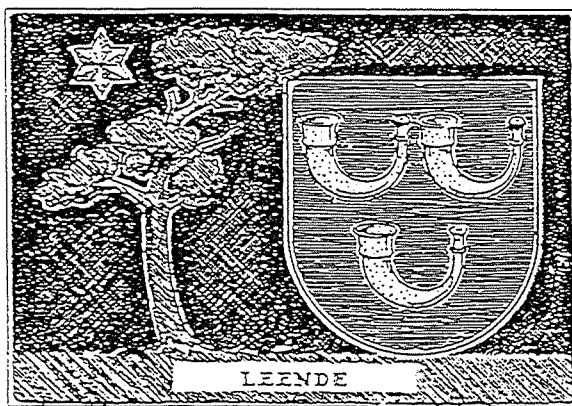

MOERGESTEL

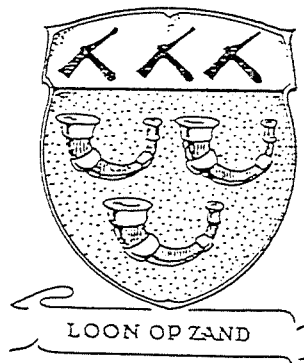

60

HEEZE

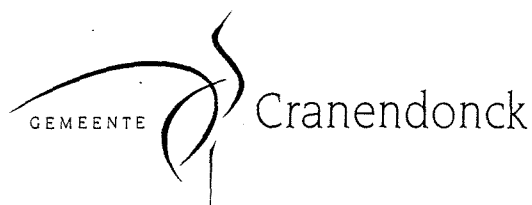

LEENDE

LOON OP ZAND

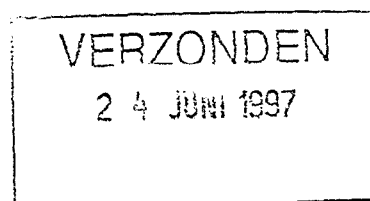
mlw 25.6.97

Aan: Boordbrabantse commissie voor Wapen- en vlaggenkunde
De Heer J. Melssen
Purmerstraat 14
5628 HE Eindhoven

Uw brief: Behandeld door: Doorkiesnr.: Cranendonck,
A. Mol / 3191 (0495) 431190 23 juni 1997

Betreft: Wapen gemeente Cranendonck

Geachte heer Melssen,

In de vergadering van het seniorenconvent d.d. 29 mei 1997 is door u een toelichting verstrekt op de door uw commissie geadviseerde gemeentevlag en -wapen. Hierbij werd met name ingegaan op de keuze van het wapen. Deze wapenkeuze is daarna in de vergadering van ons college aan de orde geweest.

Tijdens deze vergadering is er een discussie gevoerd over een artikel in een boekwerkje uitgebracht ter gelegenheid van de 55e kringgildedag Kempenland in Cranendonck. In dit artikel wordt ingegaan op het vermoedelijke wapenschild van Cranendonck. Daarbij wordt ook uw voorkeur voor het wapen ter sprake gebracht, welke echter duidelijk afwijkt van het inmiddels uitgebracht advies van de Noordbrabantse commissie voor Wapen en vlaggenkunde.

Het uitgebrachte boekwerkje is ingesloten.

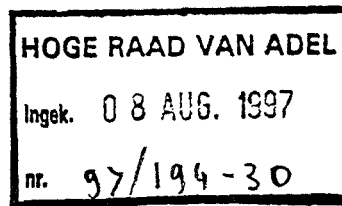
Graag vernamen wij op korte termijn uw zienswijze op dit afwijkende geadviseerde wapenschild.

Hoogachtend,
BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN CRANENDONCK,
De secretaris,

E. Postma

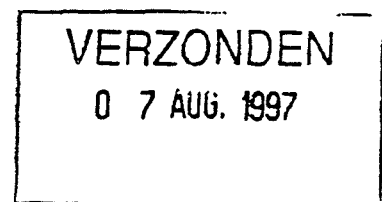
J.A. Jermitsma

Aan: Hoge Raad van Adel
Nassaulaan 18
2514 JT 's Gravenhage

Uw brief: Behandeld door: Doorkiesnr.:   Cranendonck,
A. Mol /4007   (0495) 431190   6 augustus 1997

Betreft: Advies gemeentewapen.

Geachte heer/mevrouw,

Op 1 januari 1997 is door de gemeentelijke herindeling uit de gemeenten Budel en Maarheeze de nieuwe gemeente Cranendonck gevormd. Wij vinden het wenselijk dat ook voor deze nieuwe gemeente een passend gemeentewapen en -vlag worden vastgesteld.

Daarvoor hebben wij de Noordbrabantse commissie voor Wapen- en vlaggenkunde om advies gevraagd.

Na uitvoerige discussie en verkregen nadere informatie kunnen wij instemmen met de door deze commissie gemaakte ontwerpen. Een kopie van de brieven van deze commissie, waarin de advisering is opgenomen alsmede de ontwerpen van het wapen en de vlag zijn bij dit schrijven gevoegd.

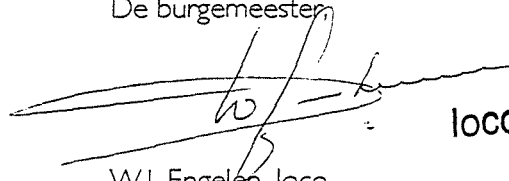
Wij verzoeken u ons te adviseren over het nieuwe wapen en de nieuwe gemeentevlag.

Tevens vernemen wij gaarne van uw raad de nog te volgen procedure om het nieuwe gemeentelijke wapen en de vlag te mogen voeren.

Hoogachtend,
BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN CRANENDONCK,
De secretaris,

De burgemeester

A.A.C.M. Mol, loco

W.J. Engelen, loco

loco

Rijksadelaar; zwart
Cranendonk; rood op zilver

DBL 1977

C R A N E N D O N K

Het Cranendonkse wapen in het zegel van de schepenbank van Budel

J. Th. M. Melssen
Purmerstraat 14, Eindhoven

Bij de inventarisatie van het Archief van het Jezuïtencollege te 's-Hertogenbosch (1609—1629) op het Rijksarchief in Noord-Brabant, is een aantal stukken overgebleven, waarvan het verband met het archief van de Jezuïten niet is gebleken en die niet in de inventaris zijn opgenomen¹.

Onder deze stukken heeft zich, onder nummer 246, een schepenakte van Budel bevonden, die dateert uit het jaar 1346 en waaraan nog een fragment van het schepenbankszegel hangt².

Mede naar aanleiding van een opmerking over het Budelse gemeentewapen door Drs. T. Klaversma in zijn *Heren van Cranendonk en Eindhoven*³, lijkt ons een kort artikel over het Budelse schepenbankszegel aanbevelenswaardig.

Zoals de heer Klaversma schreef, hebben de horens in het gemeentewapen van Budel thans de platte vorm, zonder opsmuk, met de mondstukken heraldisch rechts, van de Cranendonkse heren vóór 1311 (zie afb. 4).

Dit wapen, geplaatst op de Rijksadelaar, is door de schepenbank en later door de gemeente Budel zeker sinds het laatste kwart van de 16e eeuw in gebruik geweest, zij het dat de adelaar en het schild van vorm zijn veranderd⁴.

Van het zegel uit 1346 is alleen dat gedeelte bewaard gebleven waarop het wapenschild met de drie horens (2,1) en de kop van de adelaar zichtbaar zijn (zie afb. 1). Toevallig hebben wij in de Collectie Aanwinsten van het Rijksarchief in Noord-Brabant een identiek zegel van de Budelse schepenbank uit 1401 teruggevonden⁵. Van dit laatste zegel ontbreekt alleen het laatste gedeelte van de legenda (= randschrift).

Het zegel nu, dat in de jaren 1346 — 1401 in gebruik is geweest, vertoont de Rijksadelaar, waarop geplaatst een schild met drie horens (2,1), de mondstukken heraldisch links. Met een vergrootglas kan men aan de horens oneffenheden onderscheiden, die kunnen duiden op horenbanden, zoals die voorkomen op het zegel van Willem II, heer van Cranendonk uit 1316⁶.

Hierboven hebben wij reeds het draaien van de horens in het wapen van de Van Cranendonks vóór 1311 gememoreerd. In dit verband kan ook een akte van 26 september 1307 een aanwijzing geven. Op genoemde datum wordt voor notaris en getuigen een verklaring voorgelezen in de vergadering van het kapittel van St. Maria te Aken, inhoudende dat deken en kapittel van St. Maria het benoemingsrecht hebben van schout, schepenen en gezworenen van Budel, welk recht van oudsher een allodiaal

KB Brussel
Ms 15.662
fol. 8^v

Cranendong. Hooft
Cranendong ?

Ms Walter
Brock, 31^r

a° 1401

't Wapen

van Hoorn,

gekw. met

een wit crays

met hoeken

in een roet

velt

(dat crays is

dat orde wapen

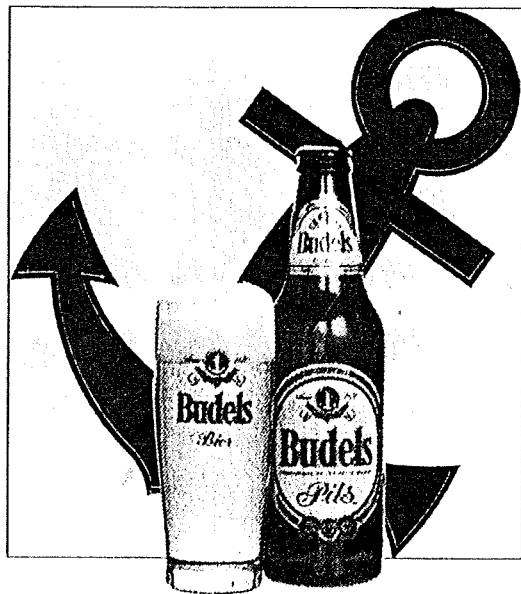
van SUTVEN)

Goethals 703, 9 Recueil des Danniées, 15-eeuw
704, 140 Fondation du duc de brabant, livr. 2 V. fig. XIV
705, ongef. Recueil des Armoiries, begin XVII

10.000-106

Budels

BIER DAT JE NIET LOSLAAT

Budels Bier, het bier van deze streek, laat zich in vele variëteiten genieten. Als karaktervol Pils of als verrukkelijk Budels Bock. Maar ook in drie bovengistende kwaliteiten : Alt, Parle, en Capucijn. Stuk voor stuk bieren met karakter die de ware kenner houvast bieden ! Net als het alcoholvrije Vuurtoren.

We zijn ook benieuwd welk type Budels Bier u het lekkerste vindt !

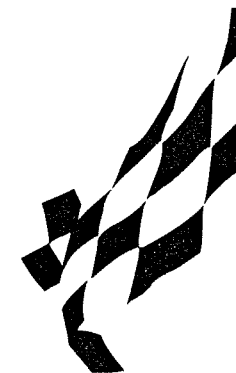
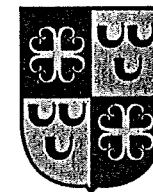
Budelse Brouwerij B.V.

Nieuwstraat 9, 6021 HP Budel, Telefoon : 0495-491369

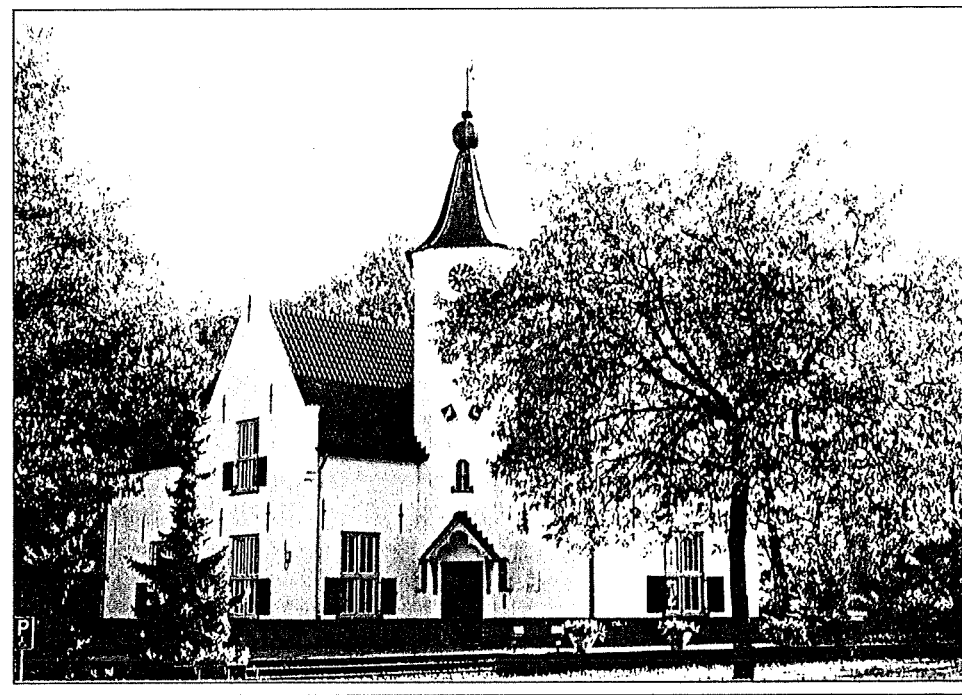
55^e KRINGGILDEDAG

KEMPENLAND

CRANENDONCK

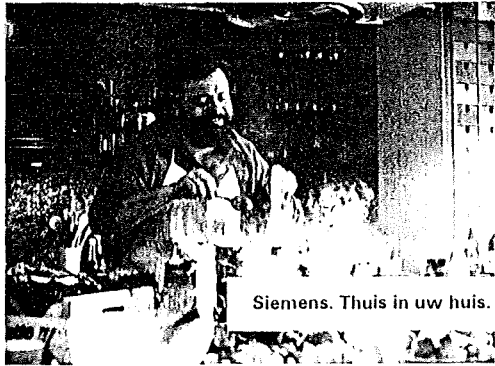
8 juni 1997

St. Jansgilde Soerendonk / St. Jorisgilde Budel / St. Joris & St. Barbaragilde Maarheeze / St. Catharinagilde Eindhoven Stad / Ridderlijke Gilde van St. Sebastiaan Eindhoven Stad

SIEMENS

Uw Siemens dealer:

ASWA B.V. Helmond

ASWA B.V., Zuiddijk 18, 5705 CS Helmond, tel. 0492-548186

VERHUUR- CATERINGBEDRIJF
A.J.M. Kees

Dorpstraat 24
5595 CH Leende
Tel. 040-2061858

Vraag vrijblijvend naar informatie.
Dus voor een feestje naar Keesje.

Machinaal timmerbedrijf
G. van Zon

Werkplaats: Philipsweg 3, 6026 RA Maarheeze
Postadres: Kijkakkers 27, 6026 ER Maarheeze
Tel. (0495) 59 40 66 / (0495) 59 38 02
Fax (0495) 59 37 20

BB voor Binnen
en Buiten plezier!

BB Budel. Tel. (0495) 49 12 44

Cehave
Reco Sluis XI
Tel. (0493) 49 23 30
Voeders

de'Risse'
Bedrijvig voor Bedrijven

TOELEVERANCIER VAN BEWERKINGEN EN DIENSTEN

- VERSPANEND METAAL
- CONSTRUCTIE
- ELEKTRO MONTAGE
- ELEKTRONICA ASSEMBLAGE
- POEDERCOATING
- OFFSET DRUKKERIJ
- HOVENIERS PROJECTEN
- HOVENIERS PARTICULIER
- SCHOONMAAKBEDRIJF
- EXTERNE PLAATSINGEN

Tel/fon 0495-535236
Postbus 82
Rissweg 8, Weert

Tel/fax 0495-541575
6000 AB Weert
Industrieterrein Louken-Noord

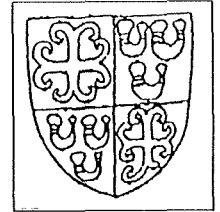
**BAKKERIJ
TEEUWEN**

Dagelijks een
gevarieerd assortiment in
Brood en Banket

Bakkerij Teeuwen
Nieuwstraat 62
Budel
Tel. (0495) 49 13 47

HET WAPENSCHILD VAN CRANENDONCK

Bij het ontwerpen van een historisch tableau van 68 wapenschilden die de (voormalige) titels weergeven van het huis van Oranje Nassau dat in 1991 onthuld is in het noorder-dwarsschip van de Nieuwe Kerk te Amsterdam is architect Johan P.M. Gouda uitgegaan van de gravures van de oranjewapens zoals die voorkomen op de afbeelding van de lijkstoet van Frederik Hendrik in 1647 zoals die destijds door Delft getrokken is. Op deze afbeelding is het Cranen-donkse oranje wapen afgebeeld gevierendeeld met de kwartieren I en IV (in zilver drie rode hoorns) van het geslacht Cranendonk, dat geparenteerd was aan het geslacht Van Horne en de kwartieren II en III (in rood en zilveren gekruiddkruis) van het geslacht Sevenborn. In dit wapen staan de hoorns van het wapen van Van Horne met de mondstukken heraldisch links zoals die ook voorkomen op het oudst bekende zegel van de Heren van Cranendonk. Het zegel van Willem I van Cranendonk; hangt aan de oorkonde van 6 januari 1282/1283 uit het archief van de abdij Thorn, thans in het bezit van het rijksarchief te Maastricht. Op dit zegel is het wapen nog ongedeeld.

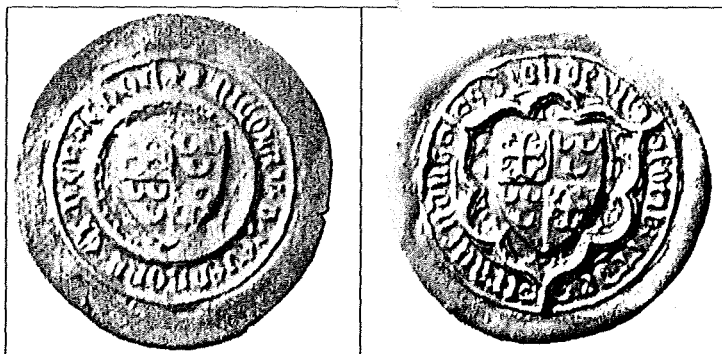
In zijn boek "Brabants Heraldiek in Historisch Perspectief" schrijft A.H.Hoeben op pag 55: In 1358 vierendeelt Nicolaas van Zevenborn, Heer van Cranendonck, zijn geslachtswapen, een anker- of krulkrus met de drie hoorns van de oude heren van Cranendonck, van wie Nicolaas de heerlijkheid erfde door het huwelijk van zijn vader Thomas van Zevenborn met de erfdochter Irmgard van Cranendonck. A.H. Hoeben geeft niet aan hoe het wapen gevierendeeld is.

Volgens Jac Biemans geeft Jan Th.M. Melssen, archivaris op het Streekarchief te Eindhoven en actief in de Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde, bij zijn advies voor het nieuwe wapen van de nieuwe gemeente Cranendonck, de voorkeur aan de geslachtswapens zoals die voorkomen op de zegels van Nicolaas, Heer van Sevenborn en Cranendonck (1357 - ±1370) en Jan, Heer van Sevenborn en Cranendonck (±1370 - 1385). Deze zegels berusten in het Zegelkabinet te Brussel.

De kwartieren I en IV zijn, aldus Jan Melssen, de belangrijkste. Hierin zetten de heren van Sevenborn hun eigen wapen (het anker- of krulkrus) en in II en III die van Cranendonck

(drie hoorns 2 en 1 geplaatst), de heerlijkheid die zij vererfd. Op deze zegels staan de hoorns van het wapen van Van Horne met de mondstukken heraldisch naar rechts.

Zoals ook op de zegels van Willem II, Heer van Cranendonck (1316), Willem III, Heer van Cranendonck (zegel aan een oorkonde van 9 jan 1323/24) en Dirk, Heer van Cranendonck (1341). De zegels van Willem II en Dirk liggen in Hauptstaatsarchiv in Düsseldorf en dat van Willem III in het Rijksarchief te Antwerpen.

Volgens Melssen zou naar het zegel van Willem I het oudste zegel van de stad Eindhoven vervaardigd zijn. Het toont de drie hoorns met het mondstuk naar links gewend.

Ook in het zogenaamde Wapenboek van de Heraut Aelre of Aelrewapen-boek uit ca 1400, waarvan het origineel in de Koninklijke Bibliotheek van Brussel bewaard wordt, staat het gevierendeelde wapen met helmteken van de Heren van Sevenborn en Cranendonck afgebeeld. Ook hier staat het Cranendonckse wapen in de kwartieren II en III met de mondstukken van de hoorns heraldisch naar rechts gewend.

Conclusie:

Ik denk dat wij het wapen volgens het advies van Melssen dienen te volgen en als embleem voor de Kringgildedag Kempenland Cranendonck het gevierendeelde wapen van de Heren van Sevenborn en Cranendonck te hanteren in de kleuren: Kwartieren I en IV in (vermiljoen)rood met zilveren gekruld-kruis (croix recercelée) en kwartieren II en III in zilver 3 rode hoorns geplaatst 2 en 1 en beslagen van zilver met het

mondstuk heraldisch rechts gewend.

Omdat wij eerder het, inmiddels door de Hoge Raad van Adel afgekeurde, wapen (wapen in spiegelbeeld) op ons briefpapier toegepast hebben.

Geraadpleegde literatuur:

- "De Heren van Cranendonck en Eindhoven ±1200-1460" door drs. T. Klaversma, uitgave Heemkundige Studiekring Kempenland Eindhoven 1969.
- "Brabantse Heraldiek in Historisch Perspectief" door A.H.Hoeben, Uitgave Michon Helmond 1991.
- "'t Gruun Buukske" periodiek van de Heemkundige Studiekring Kempenland Eindhoven en omgeving 17e jaargang nr 1, Voorjaar 1988, pag. 10 t/m 15 "Het Wapen van de voormalige Gemeente Woensel" door J.Th.M.Melssen.

Waalre 1 maart 1997
Samensteller Jacques Govers.

NOORDBRABANTSE COMMISSIE VOOR WAPEN- EN VLAGGENKUNDE

van de stichting Brabants Heem

secretariaat:
Purmerstraat 14
5628 HE Eindhoven
tel. 040 - 238 29 11

College van Burgemeester en wethouders
van de gemeente Cranendonck
Postbus 2090, 6020 AB Budel

uw kenmerk : A.Mol/3191
ons kenmerk : Ehv/Cra/04
datum : 26 juni 1997
onderwerp : wapen gemeente Cranendonck

Geacht college,

Hartelijk dank voor de toezending van de brochure '55° Kringgildedag Kempenland Cranendonck 8 juni 1997' bij uw schrijven van 23 juni jl.

Zoals ik al tijdens de vergadering van het seniorenconvent heb uiteengezet en ook in het op 5 maart 1997 aan u uitgebrachte advies van de commissie is verwoord, dient bij Cranendonck onderscheid te worden gemaakt tussen het wapen van de gemeente en die wapens, die mogelijk door de voormalige heerlijkheid werden gebruikt (zie genoemd advies vooral p. 3-5).

In het kader van de organisatie van genoemde kringgildedag heeft een vijftal personen met mij contact gezocht inzake het *logo* dat zij voor die dag op briefpapier, zilver e.d. wilden gebruiken. Natuurlijk zag een aantal van die personen het liefst dat het door hen te gebruiken *logo* identiek zou zijn aan het wapen dat voor de nieuwe gemeente zou worden geadviseerd. De gesprekken draaiden steeds rond het wapen van de heren van Cranendonck, zoals dat in de begrafenisstoet van Frederik Hendrik voorkwam en waarvan blijkbaar een 'natekening' in of bij het gemeentehuis van de voormalige gemeente Maarheeze aanwezig was.

Eén van die personen, de heer Govers, heeft - blijkens zijn bijdrage aan genoemde brochure - geen flauw benul waarover hij schrijft (evenals trouwens de auteur van de vele fouten bevattende 'herenlijst' in dezelfde brochure). Behalve het feit dat auteur een hoop nutteloze informatie geeft waardoor een warrig en onleesbaar geheel ontstaat, een heraut *Aelre* nooit heeft bestaan, het artikel niet af lijkt (zie de laatste zin) en een slechte lay-out, betreft auteur mij in de volgende zaken:

1. hij laat mij via zegsman Jac. Biemans uitspreken dat ik via 'mijn' advies voor het wapen van de nieuwe gemeente Cranendonck voorkeur zou hebben voor het familiewapen van de heren uit het geslacht Sevenborn;
2. hij laat mij zeggen dat de kwartieren I en IV de belangrijkste zijn;
3. hij laat mij zeggen dat het oudste zegel van de stad Eindhoven is gebaseerd op dat van Willem I van Cranendonck;
4. hij spreekt over een 'advies' dat ik [aan wie ?] zou hebben uitgebracht c.q. gegeven.

Mijn reactie daarop is:

- ad 1 ik heb nooit op het punt gestaan het wapen van de heren van Cranendonck uit het geslacht Sevenborn als gemeentewapen voor te stellen en informatie bij de heer Jac. Biemans heeft geleerd dat hij deze uitspraak ook niet heeft doorgegeven;
- ad 2 de kwartieren I en IV van een wapen bevatten veelal vaderswapen. Ik weet niet of je dat 'de belangrijkste' kwartieren kunt noemen. Je kunt immers van moederskant uit een belangrijkere familie stammen en haar wapen komt dan toch in de kwartieren II en III.

Aelre

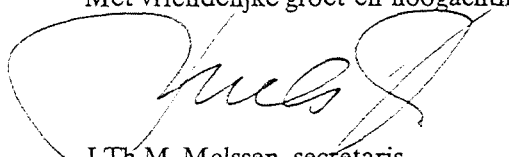
- Met deze toeschrijving kan ik wel leven;
- ad 3 ik heb zelf nog nooit een relatie gelegd tussen het oudste zegel van Eindhoven en het zegel van Willem I van Cranendonk; wel kan ik in een van de gevoerde gesprekken een relatie hebben gelegd tussen de stand van de horens in het oudste Eindhovense stadszegel en (niet hét zegel van Willem I maar) meer zegels van heren van Cranendonk;
- ad 4 onbekend welk advies auteur bedoelt. Ik heb in ieder geval uit de gevoerde gesprekken nooit begrepen dat mij officieel *advies* werd gevraagd. Ik heb de heren wel gezegd dat, als zij een echt advies wilden hebben, zij de Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde schriftelijk dienden te benaderen.

Concluderend kan worden gesteld dat over alle zaken, zoals die door auteur worden meegedeeld wel is gesproken, doch dat alle uitspraken die aan mij zijn toegeschreven onjuist zijn of uit hun verband zijn gerukt. Daarbij heeft auteur de geldende regels van fatsoen ten aanzien van publicaties van gegevens niet nageleefd (tekst met uitspraken vooraf voorleggen aan degene, die die uitspraken zou hebben gedaan). Het klakkeloos overnemen van afbeeldingen uit andere publicaties is als onbehoorlijk aan te merken.

[Ik voel mij door deze publicatie in mijn goede naam geschaad en neem mij ook voor nooit meer mee te werken aan wapenkundige aspecten van gildedagen.]

U zult begrijpen dat zowel de Noordbrabantse Commissie als ikzelf nog steeds achter het door de commissie *aan u* uitgebrachte advies blijft staan.
Ik hoop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet en hoogachting,

J.Th.M. Melssen, secretaris

i.a.a. de heer Jac. Biemans

i.a.a. de heer J.M. Oomen, voorzitter van de Kring Kempenland van de Bond van Schuttersgilden

HOGE RAAD VAN ADEL

No. 97/194-30

2500 BH 'S-GRAVENHAGE,
POSTBUS 16325
BEZOEKADRES: NASSAULAAN 2B
TEL. 070 - 3614281; FAX 070 - 3631712
GIRO 1768105

9 september 1997

Onderwerp: Gemeentevlag

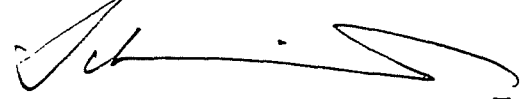
Bijlagen:

In nader antwoord op Uw brief van 6 augustus 1997, nr. 4007, heeft de Hoge Raad van Adel de eer U mede te delen dat hij kan instemmen met het door U voorgelegde ontwerp van een vlag voor Uw gemeente.

De aanbevolen omschrijving van deze vlag luidt als volgt: Gevierendeëld over de scheiding van broeking en vlucht, rood en wit, met op het snijpunt van de delingslijnen een vliegende kraanvogel van het een in het ander.

De Raad zal t.z.t. gaarne in het bezit worden gesteld van een afschrift van het besluit waarbij de vlag wordt vastgesteld en van het voorstel daartoe.

DE HOGE RAAD VAN ADEL,

VOORZITTER,

SECRETARIS.

Burgemeester en wethouders
van de gemeente Budel,
per 1 januari 1998
Cranendonck geheten

VOORSTEL AAN DE GEMEENTERAAD VAN DE GEMEENTE CRANENDONCK

Agendanummer : 7
Datum : 11 november 1997

Onderwerp :
Vaststellen wapen en vlag gemeente Cranendonck

Aan de raad

Voorstel :

Overgaan tot vaststelling van een nieuw wapen en een nieuwe vlag voor de gemeente Cranendonck.

Motivering :

Bij Ministeriële Beschikking d.d. 18 oktober 1977 zijn een aantal voorschriften en richtlijnen gegeven voor de totstandkoming en de verlening van een gemeentewapen. Aan een nieuw gevormde gemeente kan een wapen worden verleend, waarin de elementen zijn opgenomen, afkomstig uit de wapens van de opgeheven gemeenten, mits daardoor geen ingewikkeld wapen ontstaat.

Door de gemeentelijke herindeling per 1 januari 1997 was het gewenst om ook voor de nieuwe gemeente Cranendonck een nieuw wapen en een nieuwe gemeentevlag vast te stellen.

Daartoe werd contact opgenomen met de Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en vlaggenkunde te Eindhoven. Aan deze commissie werd verzocht om ons in deze kwestie te adviseren.

Wapen.

Samengevat stelde deze commissie voor, gezien de cultuur-historische waarde van de voorhanden zijnde symbolen, het wapen van de oorspronkelijke heren van Cranendonck als gemeentewapen vast te stellen. Het verlies van de adelaar van de Duitse koningen is daarbij in de ogen van de commissie niet acceptabel, tenzij er dorpswapens worden ingesteld. Ons college is geen voorstander van de instelling van dorpswapens omdat juist na de herindeling gestreefd moet worden naar het creëren van een gemeentelijke eenheid, zijnde de gemeente Cranendonck.

Dit impliceert dat wordt voorgesteld voor het wapen het advies van deze Noordbrabantse commissie over te nemen. Door de Hoge Raad van Adel wordt via een uitgebracht pre-advies met deze wapenkeuze ingestemd.

De omschrijving van het wapen wordt: "In zilver drie horens van keel, geopend, gemond en beslagen van zilver. Het schild geplaatst op een adelaar van sabel, gebekt, getongd en geklauwd van keel"

Ter informatie wordt nog medegedeeld dat in de wapenkunde de termen "keel" en "sabel" staan voor de kleuren rood en zwart.

Een afbeelding van het nieuwe wapen ligt voor u ter inzage.

Na besluitvorming in uw raad zal formeel aan Hare Majesteit de Koningin een verzoek worden gedaan tot verlening van het nieuwe wapen.

Vlag.

Ook hiervoor is advies aangevraagd bij de Noordbrabantse commissie voor wapen en vlaggenkunde en een pre-advies bij de Hoge Raad van Adel.

Alhoewel veel te zeggen is voor een zogenaamde wapenbanier of een vlag naar het wapen, adviseert de commissie toch de kraanvogel, zo nauw verbonden met de historie van de gemeenschappen, in de vlag op te nemen.

(27 nov. 1997)

Daarbij kan de vlakverdeling van de vlag van de voormalige gemeente Maarheeze worden aangehouden door de vierdeling van de vlag hier te verklaren als staande voor de vier oorspronkelijke kernen Budel, Gastel, Maarheeze en Soerendonk, waaruit niet alleen de jongere kernen zijn ontstaan, maar ook de nieuwe gemeente Cranendonck. Als kleuren worden hierop natuurlijk de Cranendonckse heerlijkheidskleuren toegepast, die tevens de wapenkleuren zullen zijn.

De omschrijving van de vlag wordt dan: "gevierendeeld over de scheiding van broeking en vlucht, rood en wit, met op het snijpunt van de delingslijnen een vliegende kraanvogel, van het een in het ander". Een afbeelding van de nieuwe vlag ligt eveneens voor u ter inzage.

Consequenties :

Juridische :

Na verlening door de Kroon heeft de gemeente het exclusieve recht om dit wapen te voeren. Inbreuk op dit recht, behoudens toestemming van de gemeente, wordt in beginsel als onrechtmatig beschouwd.

Commissie-behandeling : De commissie ABZ heeft terzake geadviseerd.

Wij stellen U voor om bijgaand in concept opgemaakt besluit vast te stellen.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN CRANENDONCK,

De secretaris,
E. Postma

De burgemeester,
J.A. Jorritsma

DE RAAD VAN DE GEMEENTE CRANENDONCK

Gezien het voorstel van het college van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Cranendonck d.d. 11 november 1997

Gelet op het bepaalde in de gemeentewet:

besluit

vast te stellen :

1. het gemeentewapen, waarvan de omschrijving luidt: "In zilver drie horens van keel, geopend, gemond en beslagen van zilver. Het schild geplaatst op een adelaar van sabel, gebekt, getongd en geklauwd van keel";
2. de gemeentevlag, waarvan de omschrijving luidt: "Gevierendeeld over de scheiding van broeking en vlucht, rood en wit, met op het snijpunt van de delingslijnen een vliegende kraanvogel, van het een in het ander".

Aldus vastgesteld door de raad van de gemeente Cranendonck in de openbare vergadering d.d. 18 november 1997.

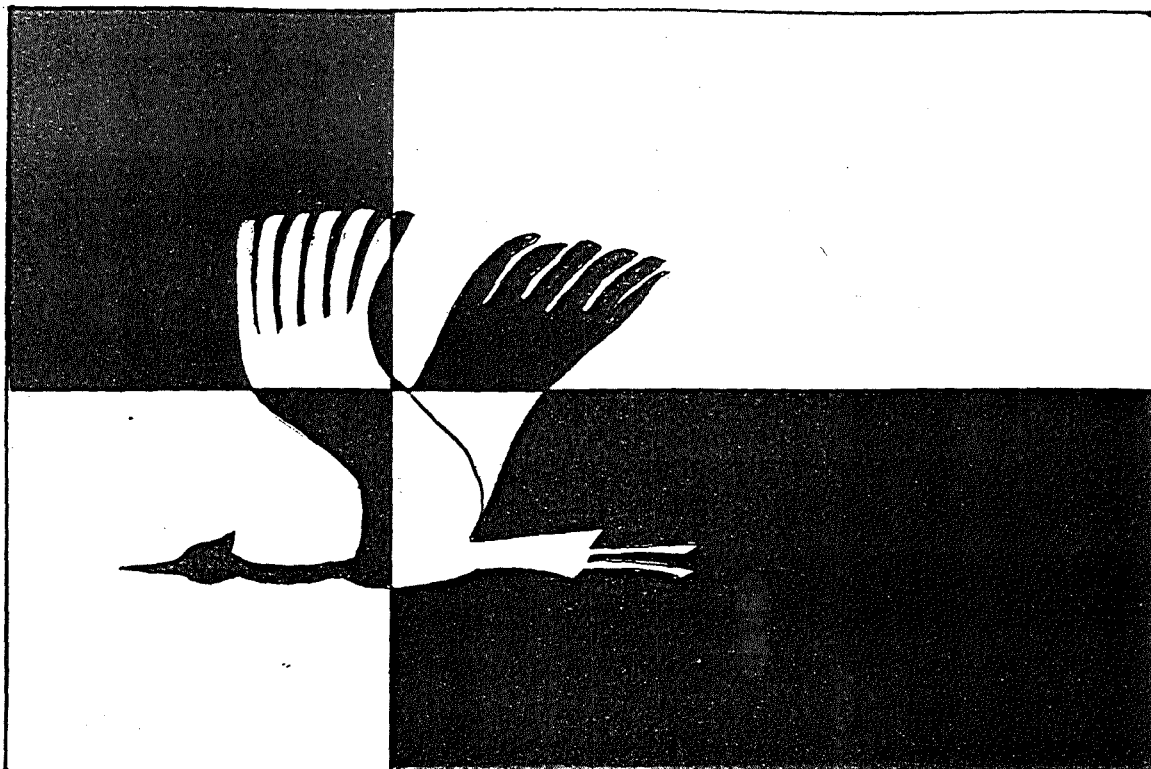
DE RAAD VOORNOEMD,

De secretaris,

E. Postma

De voorzitter,

J.A. Jorntama

Omschrijving: gevierendeeld over de scheiding van broeking en vlucht, rood en wit, met op het snijpunt van de delingslijnen een vliegende kraanvogel, van het een in het ander.

Raadsbesluit: 18 november 1997

Advies H.R.v.A.: 9 september 1997, nr. 97/194-30

N.B. De vlag is vastgesteld door de gemeenteraad van Breda, die per 1 januari 1998 Cranendonck heet.

1273

WIJ BEATRIX, BIJ DE GRATIE GODS,
KONINGIN DER NEDERLANDEN,
PRINSES VAN ORANJE-NASSAU,
ENZ. ENZ. ENZ.

Besluit van 23 februari 1998
no: 97.005789,
houdende verlening van een
wapen aan een gemeente.

Op de voordracht van Onze Minister van Binnenlandse
Zaken van 13 februari 1998, no. BK97/2709, directoraat-
generaal Openbaar Bestuur, afdeling Kabinetszaken.

Gelezen het verzoek van burgemeester en wethouders van
Budel, per 1 januari 1998 Cranendonck geheten, van 24
november 1997, nr. 5868, tot verlening van een wapen
aan deze gemeente;

Gele t o p het besluit van de Soevereine Vorst van
24 december 1814, nr. 32, en het Koninklijk besluit van
23 april 1919, Stb. 181;

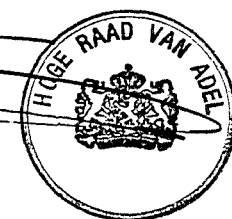
Gezien het advies van de Hoge Raad van Adel;

HEBBEN GOEDGEVONDEN EN VERSTAAN:

Aan de gemeente Cranendonck een wapen te verlenen,
waarvan de beschrijving luidt als volgt:
"In zilver drie hoorns van keel, geopend, gemond en
beslagen van zilver. Het schild geplaatst op een
adelaar van sabel, gebekt, getongd en geklauwd van
keel".

Onze Minister van Binnenlandse Zaken is belast met de
uitvoering van dit besluit.

15 - Gravendijk, 23 februari 1998

DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN,

Overeenkomstig het oorspronkelijke
DE SECRETARIS-GENERAAL VAN HET
MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN

Gemeente

CRANENDONCK

NB

KB 23 februari 1998,
nr. 97.005789

In zilver drie hoorns van keel, geopend,
gemond en beslagen van zilver. Het schild
geplaatst op een adelaar van sabel, gebekt,
getongd en geklauwd van keel.

Diploma
22 mei 1998

f 650,-

Wapen Cranendonck

23 februari 1997: "In zilver drie hoorns van keel, geopend, gemond en beslagen van zilver. Het schild geplaatst op een adelaar van sabel, gebekt, getongd en geklauwd van keel."

Geschiedenis van het wapen

Gezien de uniekheid en de historiciteit van de voorhanden zijnde symbolen stelde de Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde aan de gemeente voor het wapen van de oorspronkelijke heren van Cranendonck als gemeentewapen vast te stellen. Het weglaten van de adelaar van de Duitse koningen was in de ogen van de commissie slechts mogelijk indien het gemeentebestuur dorpswapens zou instellen waarbij Budel de adelaar met een historisch correct wapen zou behouden. Doordat de Hoge Raad van Adel in zijn advies de tekst van de concept-wapenomschrijving wijzigde, is het wapen van de oorspronkelijke heren van Cranendonck thans incorrect in het wapen van de gemeente opgenomen. Bij Koninklijk Besluit van 23 februari 1997 nr. 97.005789 werd aan de gemeente het wapen met bovenstaande beschrijving verleend.

Wapen

Jan Melssen, *'Wapen en vlag voor de nieuwe gemeente Cranendonck'*, Van Schild en Vaan VI (1999) 4-8.

Jan Melssen, *'Het wapen van de nieuwe gemeente Cranendonck'*, De Nederlandsche Leeuw 116 (1999) 93-95.

Jan Melssen, *'Wapen en banier van de heerlijkheid Cranendonck'*, De Blauwe Heraut III (2004) 8-12.

ar, Kockengen, Spengen enz., krijgt diligentie bij dode van zijn
n, 21, Leenhof Utrecht, inv. 137 B fol. 52.
nov 1626: *Johan van Zuilen van de Haar* bij dode van Dirk, zijn
n, beleend door de Staten van Utrecht als opperleenheer van Ter Aa,
Leenhof Utrecht, inv. 137 B fol. 47-52.
g. 1665: *Gijsberta Antonia van Renesse van Zuilen van de Haar* bij
e van de heer van de Haar, haar vader, 20.

Een leen van de Aanstoot, 1362-1547

door Dr. J.C. KORT

het goed ten Hage in de Aanstoot te Otterlo hing aantoonbaar één
af, dat in 1362 waarschijnlijk voor het eerst door Brand van Delen
rd uitgegeven. Zelf hield Brand dit goed in leen van de hertog van
re, waarvan de eerste belening uit 1379 dateert¹. De hieronder
ubliceerde gegevens zijn alle ontleend aan een ongefolieerd regis-
je, aanwezig in het Algemeen Rijksarchief in het fonds Van
ssenaer van Rosande, XVIg.

OTTERLO

**Twee hoeven (1475: holt) met toebehoren in Aanstotermark
07: in het ambt Veluwe in het kerspel Aanstoot; 1518: in het
bt Ede).**

juni 1362: *Albert van Oyhuizen*.

an. 1475: Evert van Wetten voor *Arnout, dochter van Otto Borrenz*.

1485: *Willem van Delen Stevenz.* bij overdracht door Evert van Hall
r Arnout Ottendr., diens vrouw, betuigd door Hendrik van Aller en
van Beuningen.

juni 1507: Lambert Rijckertsz. voor Aleid, weduwe Willem van
en, voor *Steven van Delen*, haar zoon, bij dode van diens vader.

mei 1518: Rende van Heukelum voor heer *Steven van Delen*
'emsz., priester, waarna overdracht aan *Hendrik de Grouff*, erfvoogd
rkelenz.

an. 1537: Dirk ten Hagen voor *Geertruida de Grouff* bij dode van
drik, haar vader, na kaveling, waarna overdracht aan *Karel van den*
ch.

. Als data van deze akte worden nog opgegeven: 25 jan. 1547, 19
15 en 11 maart. 1566 (!).

OVERHEIDSSHERALDIEK

het wapen van de nieuwe gemeente Cranendonck

Per 1 januari 1997 is uit de voormalige gemeenten Budel en Maarheeze [exclusief de kern Sterksel] de nieuwe gemeente Cranendonck gevormd. Tot 1 januari 1998 heette de gemeente officieel nog Budel. De voormalige gemeente Budel was, op de jaren 1810-1811 na, toen zij was gecombineerd met Gastel, steeds zelfstandig. De voormalige gemeente Maarheeze was in 1925 ontstaan

door samenvoeging van Maarheeze met de toenmalige gemeente Soerendonk, waartoe vanaf 1810 Sterksel en sinds 1821 Gastel behoorden. Genoemde dorpen behoorden alle van de Middeleeuwen tot 1795 tot het kwartier van Peelland, een van de vier kwartieren van de Meierij van 's-Hertogenbosch.

Cranendonk was de naam van een burcht en een heerlijkheid, die aanvankelijk bestond uit Soerendonk en Gastel. De heer van *Cranendonk* noemde zich immers daarnaast heer van Maarheeze (1289). Zeker vanaf het begin van de 14de eeuw werden Maarheeze en Soerendonk als deel van de heerlijkheid beschouwd. In 1404 werd expliciet gesproken van Maarheeze en elders in het Land van Cranendonk. De kern Gastel werd nooit apart genoemd, doch kan vermoedelijk worden beschouwd als de springplank van waaruit de heren van *Cranendonk* Budel in hun bezit wisten te krijgen. Vanaf de 15de eeuw werd onder de benaming Cranendonk veelal ook Budel begrepen. Cranendonk werd zodoende de verzamelnaam voor de gezamenlijke heerlijkheden Soerendonk, Gastel, Maarheeze en Budel en werd vanaf het midden van de 16de eeuw 'baronie' genoemd.

De voorhanden zijnde symbolen van een nieuw wapen

Van schepenen van Budel was al sprake in 1263; zij hadden hofvaart op Aken. Een schependomszegel is bekend vanaf 1346. Het vertoont binnen het randschrift een adelaar die op zijn borst een schild draagt met het wapen van de heren van *Cranendonk*: drie horens, de mondstukken heraldisch links. Het zegel moet, gezien de stand van de horens, ná 1311 zijn aangemaakt, omdat genoemde heren die voor dat jaar omgewend voerden. Vanaf het einde van de 16de eeuw werden meer gelijksoortige zegelstempels gebruikt, waarop de horens in het schild evenwel omgewend waren geplaatst.

De burgemeester van Budel verzocht in 1815 om bevestiging van het "van oudsher gebruikelijke wapen", te weten een "arend en drie horens in het midden". Bij diploma van 16 juli 1817 bevestigde de Hoge Raad van Adel het wapen als volgt: "Zijnde van lazuur, beladen met drie horens van goud, staande twee en een; het schild van agteren vastgehouden door een arend van goud". Van vasthouden was natuurlijk geen sprake. De horens waren omgewend. Op de voorstelling werden de Rijkskleuren toegepast. Gezien de brief van de burgemeester en de tekening op het wapendiploma moet de burgemeester een afdruk van het zegel uit de jaren 1693-1716 hebben ingezonden. In 1838 was het diploma al niet meer bekend. Toen gebruikte de gemeente immers al weer een wapenschild van keel met daarop drie omgewende horens. Het gebruik van het rode wapenschild bleef totdat in 1955 een kopie-wapendiploma uit 1817 werd verstrekt. De Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde (hierna: NCWV) stelde in haar rapporten van maart 1989 en september 1996 dat het wapen van Budel dat van de heren van *Cranendonk* uit het huis 'Horne' was: een zilveren schild met drie rode horens, beslagen van zilver. De adelaar achter het schild was de Rooms-Duitse adelaar: zwart, met een rode bek, tong en klauwen.

Gastel gelegen in de parochie Budel, behoorde steeds tot de schepenbank van Maarheeze en Soerendonk. Daarom schreef de burgemeester in 1815 dat zijn gemeente nimmer een afzonderlijk wapen had gevoerd. Hij wenste ook geen eigen wapen omdat zijn gemeente binnen afzienbare tijd met een andere zou worden verenigd.

De gemeenschap Maarheeze beschikte in 1289 nog niet over een eigen zegel en gebruikte toen dat van hun vrouwe, de vrouwe van *Cranendonk*. Schepenen zijn bekend vanaf 1442: een schependomszegel van Soerendonk en Maarheeze is bekend vanaf 1453, doch kan gezien vorm en schrift uit de tweede helft van de 14de eeuw dateren. In de 18de eeuw werd het zegel 'heerlijkeheidszegel' genoemd, een gebruik dat elders ook voorkomt. Het oudste zegel vertoont binnen het randschrift een vierpas met daarbinnen een omgewende kraan [=kraanvogel], met in zijn bek een banderol, waarop het woord 'done'. Het betreft hier een sprekend wapen. Uiterlijk in 1734 werd een nieuw stempel gesneden, met een gelijke voorstelling. De burgemeester schreef in 1815 dat zijn gemeente van oudsher een wapen kende, te

¹gister leenaktenboeken. Kwartier Arnhem, pp. 146-147 nr. 43.